

KUL TÚRA SLOVA

*Populárnovedný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného
ústavu
Ľudovíta Štúra
SAV*

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA
E. Bajžíková, V. Betáková
CSc., PhDr. G. Horák CSc.,
PhDr. J. Horecký DrSc., I.
Masár, J. Matejčík CSc.,
PhDr. J. Oravec CSc., K. Pal-
kovič, prof. PhDr. J. Ružička
DrSc., člen korešpondent
SAV, J. Sabol, E. Smiešková,
M. Urbančok

REDAKCIA
Bratislava, Klemensova 27

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 4

OBSAH

J. Sabol, Spisovná výslovnosť
a jazyková kultúra 97

Hlasy o slove

K. Zachar 99

•

Čítame Slovník slovenského ja-
zyka 101

E. Kriaková, O jazykovej
kultúre jedného operného
súboru 104

M. Pisárčiková, Koncerty
Slovenskej filharmónie z
inej strany 107

Rozličnosti

Jazyk firemných tabúl. J. Jac-
ko 111

Habsburgovci, nie Habsburgovia;
habsburský aj habsburgov-
ský. J. Oravec 113

Tryskanie — abrazívne čistenie.
J. Horecký 113

Úžitkové umenie, nie užité ume-
nie. V. Uhlár 114

Kvasnice — kvasinky J. Ma-
tejčík 115

Zprávy a posudky

Ako ďalej v SPN. Z. Šouco-
vá 115

Pomocník jazykovej praxi. I.
Masár 117

Jazyková úprava rukopisov a
korektúry — pojmy nezná-
me? L. Dvonč 118

Spytovali ste sa

Zadať si. V. Slivková 121

Vonku — von. Š. Michalus 121

Ponáranie — ponáranie. J. Ma-
tejčík 122

KUL TÚRA SLOVA

Spisovná výslovnosť a jazyková kultúra

JÁN SABOL

Jazyková kultúra v oblasti slovenskej spisovnej výslovnosti nie je uspokojujúca. Vážne deformácie pri výslovnosti (spontánne, ale aj vedomé) nútia nás k úvahám o úrovni jazykovej praxe v slovenskej spisovnej výslovnosti, o jej stave, ale i možnostiach rozvoja a perspektívach.

Do úvodu sa nám núka zaujímavý paradox: v bežnej rečovej praxi oveľa častejšie používame hovorený jazyk ako písaný — máme tu na mysli aktívnu stránku vzťahu hovoriaci alebo píšuci (vysielateľ jazykového prejavu) — počúvajúci alebo čítajúci (prijímateľ jazykového prejavu), a jednako sa u nás chyby v písaných prejavoch hodnotia prísnejšie ako nesprávnosti a nepresnosti vo výslovnosti. Je síce pravda, že napísané slovo viac „bije do očí“, že sa k nemu možno vracať; hovorený prejav zaniká v priestore a čase, počúvajúci nemá možnosť vypočúť si ho znova, ale práve preto je aj náročnejší na vnímateľa ako písaný prejav. Z toho vyplýva požiadavka, že hovorená reč — ak má uspokojujúco spĺňať svoju základnú funkciu: byť dobrým a presným komunikačným prostriedkom — musí v najvyššej miere rešpektovať vnútorné zvukové zákonitosti jazyka, jeho normu.

Zvukové zákonitosti jazyka sa týkajú v prvom rade ustálených artikulačno-akustických návykov pri vyslovovaní hlások a ich skupín. Na túto skutočnosť sa viaže prvá požiadavka pri rešpektovaní jazykovej normy v oblasti výslovnosti — *ortofonická* (ortofónia je náuka o správnom tvorení hlások). Hlásku (fonému) ako najmenšiu zvukovú jednotku, ktorá sa využíva na výstavbu gramatických a lexikál-

nych významov, musí hovoriaci správne utvoriť, aby jej sluchový efekt, dojem nevybočoval z ustálených akustických zvyklostí používateľov istého jazyka. Najčastejšie chyby proti slovenskej ortofónii sú pri výslovnosti dvojhlások, spoluhlásky *l*, obojperného *u*. Ortofonické chyby sa obyčajne vyskytujú vo výslovnosti hovoriacich so silným tlakom nárečia, resp. u tých používateľov spisovného jazyka, ktorých materinský jazyk je iný ako slovenský. V takýchto prípadoch hovoriaci na pozadí zvukového systému rodného nárečia alebo svojho materinského jazyka spontánne vnášajú vlastné artikuláčno-akustické návyky aj do spisovnej slovenčiny. Náprava si vyžaduje často prebudovanie celej tzv. artikuláčnej bázy, čo je spojené so značnou námahou.

Pre zvukovú stavbu jazyka je teda dôležitá najmä zásada správneho tvorenia hlások a ich spájania do vyšších zvukových jednotiek.

Ďalšia požiadavka pri rešpektovaní jazykovej normy vo zvukovej rovine je *ortoepická* (ortoepia je náuka o správnom používaní hlások, v širšom slova zmysle náuka o správnej výslovnosti). Pre spisovnú výslovnosť je dôležité aj to, na akom mieste sa vyskytujú — pri rešpektovaní ortofónie — jednotlivé hlásky a ich spojenia.

Ortoepické požiadavky sú spojené s vyššími rovinami jazykového systému, zachytávajú zákonitosti zvukovej reči (porov. napr. asimilácie, viazanú výslovnosť v spisovnej slovenčine a pod.). Previnenia proti slovenskej ortoepii pramenia v neznalosti zákonitostí zvukovej roviny spisovnej slovenčiny, v neznalosti jej stavby. Nerešpektovanie týchto zákonitostí znižuje komunikatívnu schopnosť slovenského jazyka. Neberie sa tu teda do úvahy, že jazyk musí byť v prvom rade dokonalý prostriedok na komunikáciu (dorozumievanie).

Z toho, čo sme povedali, vychodí, že prvoradou úlohou najmenších zvukových elementov (hlások, foném) je zúčastňovať sa na výstavbe významových jazykových jednotiek. Uspokojujúci komunikát vo zvukovej rovine jazyka (to, čo sa hovoriacim komunikuje, „vysiela“) zaručuje súhra ortofonických a ortoepických pravidiel.

Materinský jazyk však nemožno chápať len ako jazyk vôbec, len ako prostriedok komunikácie (deformovaný niekedy navyše falošnou tézou „len aby sme sa rozumeli“). Je to nástroj, ktorý treba okresávať, cibriť, zošlachťovať.

Ako tretiu požiadavku pri zvládnutí slovenskej spisovnej výslovnosti vymedzujeme zložku *modulačnú*. Tá sa dotýka vyšších jednotiek zvukového systému (slabík, taktov, taktových skupín a pod.). Niektoré z modulácií majú dosah priamo na komunikáciu (napr. kvantita, dĺžka slabík v spisovnej slovenčine), iné sa dajú využívať najmä na estetické ciele (melodická modulácia, pauzy atď.).

Možno konštatovať, že na ortofonickú a ortoepickú stránku zvukovej reči sa priamo navrstvuje modulačná zložka. Pokladáme za účinné a metodologicky správne i pri nácviku slovenskej spisovnej výslovnosti,

a teda pri zvyšovaní jazykovej kultúry v tejto zanedbávanej oblasti nášho materinského jazyka dodržiavať postup od ortofónie k ortoepii a modulácii.

Prvým predpokladom, aby hovorené slovo znelo krásne, ušľachtilo, je, aby bolo správne, t. j. aby sa správne vyslovovalo. Ak sa počúvajúci (prijímateľ zvukového jazykového prejavu) musí veľmi sústreďovať na ortofonickú a ortoepickú podobu prejavu (na jeho správnosť), ak musí — obrazne povedané — vo svojom jazykovom vedomí robiť „korektúru“ (často veľmi veľkú) toho, čo počuje, aby hovoriacemu dobre rozumel, nemôže vnímať, „vychutnávať“ moduláciu prejavu (melodický pohyb, melodické vlnenie, prízvuk, pauzy, tempo a pod.).

Aj najlepší prednášateľ musí najprv správne vysloviť slovo (rešpektujúc komunikatívnu jazykovú funkciu — zložku ortofonickú a ortoepickú), a len potom ho modulačne upravovať tak, aby zapôsobilo na poslucháča i esteticky, aby sa zvýraznili a plne využili i jeho prozodické zložky.

Jazyková kultúra je pojem komplexný. Jej zvýšenie znamená a predpokladá sústredenú pozornosť a väčšiu disciplínu pri používaní jazyka vo všetkých jeho rovinách a zložkách, teda i v oblasti spisovnej výslovnosti.

HLASY O SLOVE

Bolo treba vidieť očká dieťaťa, keď vydalo novú hlásku, novú slabiku, nové slovko. Čo malo za radosť, keď počulo nový zvuk, nový tón. Čo sa mať i celá rodina natešili, keď v malom, živom tvorovi ožila reč otcov.

Dieťa sa zo dňa na deň oboznamovalo s okolím, poznávalo, učilo sa nové slovká, nové zvuky, nové melódie. Počulo sliepočku kotkodákať, teliatko bučať, vtáčiky spievať, horu šumieť, kosu cvendžať, voz hrkotať, vrátku vŕzať, oheň pukotať.

Z plachetky, a či z košíka na materinom chrbte obzeralo svet, pociťovalo rytmus reči, práce i tanca. V kolíske rytmus uspávanky. Na priedomí alebo na záhumní riekanky s ostatnými deťmi utužovali výslovnosť hlások, slabík, slov, ale aj pamäť pre melódiu a rytmus. Slávnosti s piesňami, tancami, obradmi dávali veľa príležitostí pre kultúru slova, pohybu aj spoločenského správania.

Dedina, lúka, pole, hora núkali v každom ročnom období nové zdroje skultúrnenia nášho človeka.

Boli v tom storočné, osvedčené metódy, návyky, poznania, skúsenosti. Bola v tom logika, poetika, estetika i filozofia.

Čo rozprávok pohovorilo sa pri pukajúcich uhlíkoch a hadistých plamienkoch kozúbka. Ako tam šarkany lietali, skaly do seba bili. Ako ucho dieťaťa zachytávalo s obrazom aj presnosť zvuku, slova v tichosti večernej.

Šumenie hory, trávy, obilia, spev, hovor, smiech i plač uško dieťaťa veľmi pekne mohlo rozlišovať.

Otec, mať rovno pri robote oboznamovali dieťa s prostredím. Kvety, vtáky, zvieratá, náradie poznávalo dieťa v prirodzenom prostredí. V piesňach, v rozprávkach bola hora, pole. Stromy hovorili. Zver sa priateľila s ľuďmi. Skutočnosť snúbila sa so snom, s fantáziou.

Život a umenie podávali si ruky. Robota a škola tvorili jednotu. Prácou sa zabávali, zábavou si uľahčovali prácu.

Príroda a človek patrili dovedna...

Odprírodnili, odludštili sme sa dnes. Začínam mať taký dojem. Mesito, civilizácia, stroje, technika narušili zákonitosti volakedajšieho života. Stratila sa prirodzená logika vo výchove i vo vzťahoch medzi ľuďmi. Všetko sa deje sprostredkovane. Chýba bezprostrednosť stretnutia, teplo slova i teplo ruky. Pritomnosť živého činu i živej lásky.

Detské hry, stretania mládenčov a dievčat, mužov i žien pri slávnostiach, obradoch v jednotlivých ročných obdobiach utvárali prirodzenú zhodu, kde sa poľudšťoval, skultúrňoval človek, uplatňoval sa talent, sila jednotlivca i celého rodu. Tak bolo volakedy.

*Buvikaj, buvikaj, na holi privykaj,
na holi zelenej, v košielke bielenej.*

*Môj vienok zelený dolu vodou tenie,
chyťajte ho, chlapci, ešte sa zelenie.*

*Heno, z tamtej strany, tam sa mi ozýva
šuňajko, srdiečko, rukou na mňa kýva.*

Bolo v týchto piesňach, a nechcem spomínať ešte balady, bezpečne uložené slovné bohatstvo, vetná skladba, melódia, rytmus, bohatstvo citu, spomienok, udalostí, žiaľu i radosti.

Slovenčina žila zákonite od detstva až po hrob v človeku, nie iba v knihách a gramatikách.

Krštenie, svadba, pohreb, začatie, ukončenie práce spájalo sa bezprostredne so slovom, s piesňou, a len keď slovo nestačilo, keď človek svoj cit chcel urobiť mocnejším, bral hudobný nástroj.

Dnes sa bezprostrednosť pomaly vytráca. Rozhlas, televízia, film nahrádzajú živé rozprávanie matky, spev matky, výchova slova z rodiny sa vykráda, veľa ráz aj zo školy. Ľudová pieseň, ktorá bola pokladnicou rečovej kultúry, dostáva sa do úzadia, nahrádza ju pieseň cudzia rytmom, melódiou, poetikou mysleniu nášho človeka.

Národ, ktorý bol dennodenne spojený s horou, lúkou, stromami a kvetmi, býva v domoch, pri ktorých niet stromu a chýba kvet.

Láska k bratovi, sestre, rodičom v piesňach Slovanov veľmi častá akoby sa stratila spolu s piesňou.

Treba, kým je nie neskoro, hľadať tú prirodzenú školu v rodine, v škole, v celom živote.

Nájsť nám treba poéziu, melódiu, krásu, bohatstvo reči hovorovej. Nemyslieť len na obyčajnú funkciu, potrebu pri stretaní.

Objaviť načim zákonitosť, prirodzenosť, logiku čistých prameňov reči v dnešnom živote, v dnešných podmienkach.

Tak rýchlo sa ponáhľame žiť ako jednotlivci, že si ani neuvedomujeme, že zanedbávaním reči a prameňov, z ktorých ona vytekala, môžeme umrieť ako národ.

zaslúžilý umelec KAROL ZACHAR

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu E. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.¹

dačosi — (v hesle **dačo**) SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo. Nárečovosť² sa nám overiť nepodarilo. O spisovnosti tu však možno pochybovať na základe toho, že jedna zo synonymných častíc *da-* a *-si* je „nadbytočná“. V analogických prípadoch býva vždy len jedna: *niekto/dakto/voľakto* alebo *ktosi, niekde/dakde/voľakde* alebo *kdesi* ap. V spisovnej reči sa teda častice *nie-/da-/voľa-* na jednej strane a *-si* na druhej strane navzájom vylučujú. Slovo *dačosi* však na základe ojedinelého dokladu od Kalinčiaka ani nebolo potrebné uvádzať.

¹ Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle minulého ročníka nášho časopisu.

² O situácii v nárečiach pozri F. Buffa, *Častice nie-, voľa-, da-, -si v slovenských nárečiach*, Slovenská reč 1966, str. 133 n.

Poznámka. Podobne tvorené *dákosi* sa v SSJ hodnotí ako hovorové. To možno pokladať za primerané. Slovo *dákosi* totiž nie je celkom také ako *dačosi*, lebo je slovotvorne už nie tak jednoznačne rozložiteľné (zložka *dá-* je výsledkom stiahnutia skupiny *daja-*, ktorá je v slove *dajako*).

dade — SSJ spojenie *bistu daje* uvádza ako nespisovné, ľudové. Vzhľadom na citoslovcovú oblasť (*bistu daje* je synonymné napr. s výrazmi *bistu bohu*, *bohuprisahám*, *namojušu*) pokladáme za primerané hodnotiť ho ako spisovné. Zo spisovateľov ho použili Kukučín, Tajovský a Jesenská (Jesenská má podobu *dade-výdade: bistu daje-výdade*).

ďah — SSJ uvádza ako nespisovné, krajové slovo s významom „miesto, cesta, smer“. Doklady ukazujú, že sa toto slovo v krásnej literatúre používa nie so zámerom dosiahnuť krajové (teda v podstate nárečové) zafarbenie prejavu. Slovo *ďah* v dokladoch, ktoré máme k dispozícii, pôsobí expresívne. Aj rozloženie autorov podľa pôvodu ukazuje, že toto slovo prestalo mať úzku (krajovú) platnosť. Okrem Timravy ho majú Ondrejov, Bodenek a Žáry. Slovo *ďah* pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovné, a to expresívne synonymum slova *miesto*.

Poznámka. 1. Zdá sa, že chápanie významu v SSJ je príliš široké. Synonymá *cesta, smer* význam slova *ďah* už presahujú. Najadekvátnejšie synonymum je *miesto* (v širokom zmysle).

2. Rovnako ako slovo *ďah* by sme hodnotili aj príslovku *ďahom* s významom „miestami, niekde“. SSJ aj tú uvádza ako krajovú.

3. SSJ nezachytáva homonymné slovo *ďah* vo význame „ďas, čert, diabol“. Toto slovo je primerané pokladať za nárečové. Doklady od Ondrejova majú aj tvaroslovné nárečové znaky: *Kornuta pochabá, ja tvoje ďahe! — Ja vaše panské ďahe!* Okrem Ondrejova máme ešte doklad od Tatarku: *Prehrmí prudko čierna potvora a tiež tak stíchne: jeho rýchlik, ktorým sa mal dostať domov, bol v ďahe*.

dar — SSJ frazeologické spojenie *boží dar* uvádza ako nespisovné, ľudové s významom „chlieb“. Myslíme, že o spisovnosti uvedenej frázy pochybovať netreba; ide o spisovný prostriedok, ktorý však — ako ukazujú doklady — zastaráva. Z dokladov vidno aj to, že vystihnutie významovej stránky nie je celkom primerané. Za lepšie pokladáme napr. takéto spracovanie: *boží dar* a) trochu zastarané chlieb: *Na stole je nakrájaný boží dar*. (Vansová) b) trochu zastarané (obyč. v množnom čísle) potraviny, plodiny ap: *Nikdy neokúsil alkoholický nápoj, ani šálочku kávy, ani dym tabaku. Ale neodsudzoval tých, čo požívajú tieto božie dary*. (Vrbacký) c) (i v množnom čísle) niečo, čo je dané, údel, danosť: *Skôr odpustil, keď bol niekto hlúpy — pokladá hlúposť správne za dar boží*. (A. Matuška) — *Všetko sú dary božie — i smrť sama*. (Kukučín)

daríť sa — SSJ 3. význam „vodíť sa“ uvádza ako spisovný s príznakom zastaranosti. V doklade, ktorý SSJ uvádza, nepôsobí dojemom zastaranosti, ale ako čechizmus: *Adamovi sa darilo dobre*. [Jégé] Za primerané pokladáme uviesť tento význam slovesa *daríť sa* s upozornením, že ide o nespisovné vyjadrenie.

darmotlach — SSJ uvádza ako spisovné pejoratívne zriedkavé slovo s významom „tárač, tlčhuba, klebetník“. Máme naň dva doklady. Myslíme, že toto slovo nemožno pokladať za spisovné. Vychádzame z toho, že slová od základu *tlach-/tlách-* sa v slovenčine zreteľne pocitujú ako české.³ Nejde teda iba o slová českého pôvodu, ako sa to v SSJ uvádza pri slovách od základu *tlach-/tlách-* (pri slove *darmotlach* však aj takáto poznámka chýba). Slovo *darmotlach* sa teda ako heslové slovo v SSJ malo uviesť obyčajným typom a jeho spisovné ekvivalenty *táraj*, *trepaj*, *tárač* polotučne.

Poznámka. Za vhodný ekvivalent možno pokladať aj slovo *darmotrep*. Ide však o ojedinelý neologizmus — máme iba jediný doklad od Letza. Slovo *darmovrav*, ktoré sa uvádza v slovníku A. Jánošíka — E. Jónu (uvádzali ho aj PSP 1931, 1940) je nie vhodné zo štylistického hľadiska. Okrem toho sa zdá umelé — doklad naň nemáme (doložené je iba nepriamo — jediným dokladom na adjektívum *darmovravný*).

darmožrút — SSJ uvádza ako spisovné pejoratívne slovo a vykladá ho takto: „darmožráč (obyč. o človekovi, zried. i o neužitočnom, lenivom zvierati)“. Slovo *darmožrút* je prevzaté z češtiny (hláskoslovne upravené *darmožrout*). O jeho spisovnosti možno pochybovať preto, že medzi ním a domácim *darmožráč* niet nijakého funkčného rozdielu. Slovo *darmožrút* teda za obohatenie pokladať nemožno (poznámka v SSJ, že slovo *darmožrút* možno použiť aj v súvisi s neužitočným, lenivým zvieraťom, má oporu v jedinom doklade od Kukučína; niet pochyb, že takto možno použiť aj slovo *darmožráč*). Pochybnosti o spisovnosti slova *darmožrút* podporuje aj pomer dokladov: máme naň 15 dokladov; slovo *darmožráč* je doložené päťdesiatimi. Za primerané pokladáme slovo *darmožrút* ako heslové slovo uviesť v slovníku obyčajným typom a jeho spisovný ekvivalent *darmožráč* polotučne.

³ SSJ vo štvrtom zväzku uvádza slová *tlach*, *tláchač*, *tláchanina*, *tláchať* a *tlachot*. Na *tlach*, *tláchač* a *tlachot* sú iba ojedinelé doklady. Aj *tláchanina* a *tláchať* sú doložené pomerne slabo. Zaujímavé je, že pri slove *tlachot* nie je zmienka o českom pôvode. Môže to byť nedopatrenie, ale aj výsledok porovnania s češtinou. Příř. slovník jazyka českého totiž toto slovo uvádza v inom význame: „šplíchoť, šplouchání“.

Poznámka. 1. Pravda, nie všetky slová so zložkou *-žrút* treba takto hodnotiť. Máme napr. slová *ludožrút*, *lykožrút*, ktoré sú ustálené a spisovné. Ide o potrebné prevzatia z češtiny, ktoré domácim prostriedkom nekonkurujú. V týchto prípadoch sme napr. podobu so zložkou *-žráč* nikdy nemali (alebo sa vyskytla iba ojedinele — porov. napr. heslo *ludožráč* v SSJ).

2. V PSP sa slovo *darmožrút* začalo uvádzať [v hesle *darmožráč*] od vydania r. 1953 (v PSP 1931, 1940 sa uvádza iba slovo *darmožráč*).

daromnikovať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „leňošiť, darebáčiť“. Ani podľa pôvodu autorov na nárečovosť s úplnou istotou usudzovať nemožno. Jégé a Gacek ukazujú síce na Oravu, vymyká sa však Kalinčiak. Okrem toho údaj v Kálalovom slovníku pri obmene *darobníkovať* spomína Banskú Bystricu. To ukazuje, že nejde o úzku nárečovú platnosť. To však rozhodujúce nie je. Dôležitejšie je, že v dokladoch nebadaf úsilie autorov dosiahnuť nárečovosť, ani doklady tak nepôsobia: *Sprvoti sme sa po veľkom dvore len tak potľkali, daromnikovali*. [Gacek] — *Celý deň putujem, nuž mi ruky ustali od daromnikovania*. [Jégé] — *Neviete, či vám Zápoľa, pokiaľ vy tu daromnikujete po horách, dcéry, ženy alebo sestry nevybral*. [Kalinčiak] Sloveso *daromnikovať* možno pokladať za prínos aj z funkčnej stránky, lebo obohacuje rad *daromničiť, darebáčiť*, a to tak, že sa priradzuje ako člen s najnižšou expresívnosťou (pejoratívnosťou). Nezdá sa preto primerané, že sa v SSJ na jeho výklad použilo synonymum *darebáčiť*. Za vhodnejší pokladáme napr. takýto výklad: *leňošiť, zaháľať, márniť čas*.

Sloveso *daromnikovať* pre uvedené dôvody pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovné.

O jazykovej kultúre jedného operného súboru

ELENA KRIAKOVÁ

Na smolenickej konferencii o kultúre spisovnej slovenčiny v decembri 1966 Jozef Ružička v úvodnom referáte konštatoval nízku úroveň jazykovej praxe a vyslovil akútnu požiadavku starať sa o radikálnu nápravu. Jazykovú výchovu označil za dôležitú a naliehavú spoločenskú i politickú úlohu. Z hľadiska súčasnej kodifikácie zvukovej, pravopisnej, gramatickej a lexikálnej najohrozenejšia je hovorená forma spisovnej slovenčiny, teda výslovnosť. Prieskumy ukázali, že sa k hovorenému slovu pristupuje s nedostatočnou starostlivosťou, ba ľaho-

stajnosťou aj na tých fórach, kde starostlivosť o maximálne kultivovaný rečový prejav patrí k profesii, čiže v rozhlase, televízii a divadle.

Na vážne odchýlky od ortoepickej normy v jazykových prejavoch členov spevohry Divadla Jozefa Gregora Tajovského v Banskej Bystrici sme prvý raz upozornili pred šiestimi rokmi. Všímalí sme si ich najprv sústavne, neskôr pre nepochopenie zo strany samotných sólistov i vedenia iba sporadicky. Dnes môžeme konštatovať živý záujem o podstatné otázky jazykovej praxe nielen u zodpovedných umeleckých pracovníkov tejto inštitúcie, ale u všetkých členov operného súboru. Dôkazom toho je nadviazanie spolupráce s Katedrou slovenského jazyka na fakulte, ktorá po dohode s vedením pridelila tomuto umeleckému telesu jazykového poradcu.

Ako sa nám javí úroveň kultúry hovoreného a spievaného slova po trojmesačnej priamej práci s členmi spevohry? Hneď na začiatku treba povedať, že viacerí sólisti (najmä ženy) sú českej národnosti. Z nich niektorí pôsobia v opernom súbore viac rokov a dnes ovládajú spisovnú slovenčinu aj aktívne. Podstatne väčšie jazykové ťažkosti majú tí sólisti, ktorí nastúpili koncom minuloročnej sezóny a na začiatku tejto sezóny, t. j. v septembri 1967. K tým bolo treba pristupovať individuálne, oboznámiť ich najprv teoreticky i prakticky so systémom hlások slovenského jazyka, a to porovnávacou metódou so zreteľom na ich rodný jazyk — češtinu. Treba povedať, že v niektorých prípadoch úspech nebol úmerný námahe na obidvoch stranách. Prejavuje sa to v konkrétnych prejavoch na predstaveniach, kde musí herec svoju pozornosť sústrediť na iné zložky svojho prejavu. Mnohé závažné ortoepické návyky sa musia fixovať, zautomatizovať a tu by opäť najlepšie pomohlo čím skôr zvládnuť slovenský jazyk aktívne. Pri uskutočňovaní jazykovej terapie pristupujeme ku všetkým členom spevohry rovnako náročne, bez ohľadu na úroveň rečového prejavu i národnosť. Chceme tým dosiahnuť to, aby všetci bez výnimky venovali viac námahy a pozornosti svojmu jazykovému prejavu, aby tí, ktorých reč sa priam hmýri všetkými možnými chybami, nacvičili správnu výslovnosť aspoň na znesiteľnú mieru, a tí, ktorých výslovnosť je v poriadku, aby sa naučili pracovať na svojom prejave so zmyslom pre detail.

Zistené chyby v artikulácii nemôžeme hodnotiť rovnako, aj odstraňovať ich treba diferencovane. Pomerne jednoduchou záležitosťou sú ortoepické nedostatky, ktoré sa vyskytujú iba sporadicky a môžeme ich hodnotiť ako lapsus linguae — prerieknutie. (Zreteľne sa to prejavilo najmä na skúškach, kde sme mali možnosť počuť každú časť textu niekoľko ráz; chyby spravidla vyplývali z nedostatočnej znalosti textu; takéto chyby sme si poznačili aj na niektorých predstaveniach.) Za oveľa vážnejšie chyby pokladáme tie, ktoré sú vo výslovnosti jednotlivých sólistov fixované a vyskytujú sa vzhľadom na hláskové oko-

lie v tých istých pozíciách. Zo samohláskového systému sem patrí najmä výslovnosť dvojhlásky *ô*, ktorú niektorí speváci redukujú na samohlásky, a to buď krátko *o* alebo dlhé *ó*: *kňieža moj, hrozi znak, lúbim ťa viac než môžeš mislieť, kto to fšak môže biť* (Knieža Igor, 7. XI. 1967); *hroza sa nadomnou vznaša, nemôže s ním život spojiť, ach zomrel moj chlapček* (Jej pastorkyňa, 19. XI. 1967.) Dvojhlásku *ie* zanedbávajú dvaja sólisti sústavne v slove *dievča*: *ñevrátim ðevča* (Knieža Igor), *devča ako ja* (Poľská krv). Na človeka s neotupeným jazykovým citom rušivo pôsobí nedodržiavanie kvantity, prípadne jej presúvanie na iné, nenáležité miesto v slove. Príčiny zanedbávania kvantity sú dvojaké: 1. Spôsobené sú rozporom medzi hudobným a textovým kvantitatívnym rytmom, čiže krátka slabika v texte sa spieva na dlhú notu alebo naopak, čím sa hrubo narúša rytmický zákon a rozbiť sa kvantitatívna štruktúra nášho jazyka vôbec. Nazdávame sa, že citlivejším, ale najmä kvalifikovaným prístupom k prekladateľskej práci a lepšou spoluprácou medzi hudobným skladateľom a autorom textu vyhli by sme sa slovným deformáciami, ako: *anjel strážni, plakať musí, kto lásku skusi, vás vistríhám, tí a já on a já on a já krásá* a pod. (Poľská krv)

Kvantita sa nedodržiava i napriek častým upozorneniam v prejave tých sólistov, ktorí sa nezbavili vplyvu rodného nárečia. Provincionalna výslovnosť nielenže nepatrí na javisko (s výnimkou, že ju postava využíva funkčne), ale je v rozpore s predstavou o kultivovanej výslovnosti vôbec. A tak poslucháča nepríjemne prekvapí takto zdeformovaný text: *Prekona lučenia žiaľ, vas privítal, neda sa len tak* (Veľký bál, 20. I. 1968); *sladka, mala Vanda, tuto iskierku nádeje, čo robiť mam, keď ani sam sa nepoznám, srdce túžbou hori* (Poľská krv — skúšky); *ktora je bohata, chcu opstaráť, mam to věru veľké šťastie, daki recept* (Barbier zo Sevilly, 27. I. 1968). (K takejto výslovnosti zaraďujeme aj sekundárne mäkkenie, napr. *ti si zaľubeňi, vžďi ti pomoc dal.*) No azda najviac je postihnutá výslovnosť slabík *le*, *li* a *l*, a to v polohách, kde sa mäkkosť vyznačuje [*l*']. Výslovnosť, ako: *na vlúdnej tvári, nedela je, tolku krásu, hľadať výsledok, úskostlivo hladieť* nijako nemožno tolerovať. Paradoxný je na druhej strane problém s tvrdou výslovnosťou alebo s nenáležitým mäkkčením. Príkladov nie je málo: *skveľi človek, láski ðeň, hľúpe dvojhlavé tela, plakať musí* (Poľská krv, 22. XII. 1967); *za vlast, ñie je to chlapské, zľích* [Knieža Igor — skúška]. Spoluhláska *v* sa vyslovuje trojako: ako *v*, ako *f* a ako *u*. Na banskobystrickej scéne sa hreší najmä proti poslednej hláske z trojice, proti obojpermému *u*. Speváci ho nezachovávajú najmä v koncových pozíciách. A tak počujeme spievať: *jej úsmev, gazdinov vašej milosti, najprv si chcem, srce túžbov hori*.

Hodnotu umeleckého prejavu podstatne znižuje ležérna výslovnosť, napr. počujeme *šak* namiesto *fšak*, ďalej *šetkim*, *ždi*, *ñes* namiesto

dňes, vlasna duša a pod. a výslovnosť ovplyvnená miestnym hovorovým úzom. Istý sólista hovorí a spieva zámeno *kto* iba ako *gdo* a u toho istého nie je zriedkavé ani bolkanie: *Aby ste fšetko pripravil... nepísal ste náhodov...* (Barbier zo Sevilly, 27. I. 1968).

Ciele nášho kriticky zacieleného príspevku sú dva: Ohodnotiť súčasný stav jazykovej kultúry operného súboru Divadla Jozefa Gregora Tajovského a vyzdvihnúť snahu členov tohto umeleckého telesa o skultivovanie prejavu aj z jazykovej stránky.

Koncerty Slovenskej filharmónie z inej strany

MÁRIA PISÁRČIKOVÁ

Už niekoľko rokov patria koncerty Slovenskej filharmónie k najvyššiadávanejším kultúrnym programom u nás. Niet sa priveľmi ani čomu čudovať, naše reprezentačné hudobné teleso má naozaj dobrú úroveň, získalo si vážnosť aj za hranicami. Nechceme, pravdaže, písať kritiku na našich filharmonikov, všimneme si len jednu zložku ich koncertov: jazykovú stránku programových bulletinov. Zistili sme, že pozornosť venovaná jazyku týchto programov nie je celkom primeraná významu koncertov Slovenskej filharmónie. Prezreli sme programy pravidelných koncertov cyklu A a B z roku 1967. Naša analýza nemôže byť pre množstvo materiálu vyčerpávajúca, podáme tu rozbor aspoň najzávažnejších chýb s osobitným prizieraním na výrazy z hudobnej oblasti. Všimneme si nedostatky 1. v skladbe, 2. v tvarosloví, 3. v pravopise, 4. v slovnej zásobe, 5. v štylistike.

1. Zo syntaktických chýb sa často opakujú nesprávne väzby. Používa sa cieľový genitív, ktorý sa už dávno nahradil akuzatívom: *dosiahnuť úplnej dokonalosti, dosiahnuť maximálneho napätia (úplnú dokonalosť, maximálne napätie); docieľiť zvláštnych efektov (zvláštne efekty); využiť záporných stránok mikrofónu, použiť pôvodnej hudby (využiť záporné stránky, použiť pôvodnú hudbu)*. Nerešpektuje sa predložková väzba pri slovese *zúčastniť sa na niečom* a často sa používa zastaraný genitív *zúčastniť sa niečoho: zúčastniť sa koncertov, zúčastniť sa povstania (zúčastniť sa na koncertoch, na povstaní)*.

Archaickým dojmom pôsobia v textoch akuzatívne väzby s predložkou *v*, ktoré SSJ pokladá za knižné, J. Oravec¹ za silne zastarané, u-

¹ J. Oravec, *Väzba slovíes v slovenčine*, Bratislava 1967, str. 202.

stupujúce predložke *na* a genitívnej predložke *do*: *dielo sa vyvinie vo virtuózný hudobný obraz; premeniť (princa) v kameň; pulzujúci rytmus majstrovsky pretvárať v charakter tanečný*. Za spisovnú väzbu sa neprijíma ani väzba *hrať na niečo (hra na klavír)*. Toto sloveso a z neho odvodené substantívum sa viaže so 6. pádom (*hra na klavíri*).

Nepokladáme za správne konštrukcie viet s *aby* typu *Po nástupe sboru sa časť vystupňuje k lesklému vrcholu, aby potom v závere znova utíchla v pianissime*. Nejde tu o účelový vzťah, iba o časovú následnosť. Druhú vetu stačí vyjadriť jednoducho: *... potom v závere znova utícha v pianissime*.

Na malú pozornosť, venovanú skladbe viet, ukazuje narábanie so vzťažným zámenom *ktorý*. V tom istom súvetí sa toto zámeno používa viac ráz, a to na pripájanie vedľajších viet v nerovnakom stupni závislosti. Príkladov je veľa: *Druhá časť sa zakladá na rytme bicích, ktorý podporuje melodické prvky, ktoré sú striedavo jasné a pochmúrne*. Alebo: *V súvislosti s ňou (symfóniou) sa dodnes cituje výrok Richarda Wagnera, ktorý ju charakterizoval ako „apoteózu tance“, nehladel však pritom na spoločenské súvislosti, ktoré práve u Beethovena, ktorý tak pozorne sledoval dianie okolo seba atď.* Hromadeniu vzťažných viet možno predísť použitím príčastia, väčším členením viet alebo použitím iných spájacích prostriedkov. Iným prípadom zlej skladby je chybné použitie voľného prívlastku namiesto prísudku: *Christian Ferras, nar. 1933 v Touguete, kde jeho otec je majiteľom hotelu*. Tu je vlastne rozvitý len jeden vetný člen (podmet), veta je ináč neúplná. Stačila by jednoduchá skladba: *Ch. F. sa narodil r. 1933 v Touguete, kde bol jeho otec majiteľom hotela*.

Gramaticky chybne sa používa predložka *pre* v účelovom (cieľovom) význame namiesto predložky *na*: *pre doplnenie charakteristiky (na doplnenie)*; *každý čin bol zameraný pre záujem vlastného umenia (každý čin sa zameriaval na vlastné umenie)*; *objednávka pre kompozíciu nového baletu (na kompozíciu, resp. na nový balet)* atď. Predložka *následkom* sa pokladá všeobecne za knižný jazykový prostriedok, majúci svoje miesto len v prísne odbornom štýle. V iných textoch — takisto aj v kritizovaných programoch — pôsobí nevhodne, neživo. Ešte menej na mieste je používanie spojky *nakoľko*. Jej súčasné spisovné ekvivalenty sú *pretože, keďže, lebo*.

K chronickým chybám programov patrí nesprávne používanie zámena *tento*, príslovky *kedy* namiesto spojky *keď* v časových vetách, zbytočné pasívne tvary (*motív je majstrovsky rozvíjaný*) a niektoré

ďalšie.² Nedostatky v písaní čiarok sú v mnohom zhodné s tými, ktoré v našom časopise kritizoval J. Findra.³

2. Z vážnejších tvaroslovných chýb upozorňujeme na neorganické podoby prídavných mien v spojeniach *unisono myšlienka*, *fortissimo záver*, *sólo husle*, *gramo-nahrávky*. V slovenčine všeobecne panuje zhoda prídavného a podstatného mena (okrem osihotených slov s príznakom slangovosti, hovorovosti, silnej expresívnosti ap.). Ak sa od niektorých cudzích slov netvorí ohybné prídavné meno, použijú sa tieto slová ako príslovky alebo podstatné mená: *unisónna myšlienka* (*myšlienka vyjadrená unisono*), *záver vo fortissime*, *sólové husle* (toto spojenie sa na jednom mieste aj použilo popri nesprávnom *sólo husle*), *gramofónové nahrávky*. Zhoda sa vyžaduje aj pri zámenách: *tak veľká úcta* (správne *taká veľká úcta*). Nenáležité gramatické rody sa uvádzajú pri slovách *komorný melodram* (namiesto *komorná melodráma*), *varianta* (namiesto *variant*). Podaktoré slová sa nesprávne skloňujú. Napr.: *jeho finála sa vyznačujú skvelými nápadmi* (zatiaľ je *finále* nesklonné slovo, v pádoch sa nemení); ustavičné ťažkosti sú s názvom hudobnej formy *concerto grosso*. V množnom čísle sa sústavne používa talianska podoba plurálu — *concerti grossi*. Niet na to dôvodu, *concerto grosso* možno dobre skloňovať podľa vzoru *mesto*; podľa toho v 1. páde mn. č. je tvar *concertá grossá*. Cudzie názvy — pokiaľ sa ich zakončenie neodlišuje od nášho — skloňujú sa ako domáce názvy (teda v *Scheveningene*, nie v *Scheveningen*). Často sa robia chyby pri skloňovaní mužských podstatných mien v 7. p. mn. č.: *retušami*, *absolventami*, *nástrojami*, *akordami* (má tu byť len prípona *-mi*). Možno povedať, že skoro dôsledne sa nerozlišuje predmetové *začínať*, *končiť* od zvratného slovesa *začínať sa*, *končiť sa*: *časť začína pomalým úvodom*, *dielo končí obmenou hlavnej myšlienky* (*začína sa*, *končí sa*).

3. V informačných programových textoch nechýbajú ani pravopisné chyby. Píše sa *tovaryš* (už dávno sa v tomto slove píše *-i-*), v slove *vykrištalizovať* sa má byť po *r* ypsilon (*vykryštalizovať sa*). Niet jednoty v písaní slova *violončelo*. Viac ráz nájdeme ešte starý neodôvodnený pravopis *violoncello*, v programe z 30. 11. 1967 trikrát aj skratku *vcello*. Takúto skratku nástroja možno pripustiť v súkromnom pracovnom prostredí hudobníkov, nijako však nie v oficiálnom programe koncertov. Treba dodržiavať slovenský pravopis tohto slova tak ako pri slove *čelo*. Nebudú potom ťažkosti ani s 2. p. mn. č. (*čiel*, *violončiel*). V programoch sme napokon takéto správne tvary aj

² Pozri o tom aj v článku J. Kačalu, *O jazykovej stránke denníka Smeňa*, Kultúra slova 1, 1967, 78.

³ J. Findra, *O jednom prípade porušovania normy v novinách*, Kultúra slova 1, 1967, 199.

našli. V slove *brillantný* má byť len jedno *l*. Pravopisné chyby v širšom zmysle slova, t. j. chyby súvisiace aj so zvukovou podobou spisovného jazyka: v spojení *pizzicato* *časť* má byť dĺžka (*pizzicato-vá časť*), lebo nejde o privlastňovacie prídavné meno typu *otcova (sestra)*, ale o vzťahové prídavné meno (*pizzicátový*). Dĺžka má byť aj v mn. č. slova *štúdium* (*štúdiá*), teda nie *štúdia* u W. A. Mozarta. Chybný je 7. pád zámena *svoj: so svojim synom* (*so svojím*). V programoch sa opakujú chyby ináč dosť časté aj v populárnovedných a kritických publicistických článkoch o hudbe. Píše sa *fuga* (namiesto *fúga*), *trubka* s podobou *trubiek* v 2. p. mn. č. (namiesto *trúbka — trúbok*), podobne *mazurka — mazurie* (namiesto *mazúrka mazúrok*); v slove *tématický* sa *é* zo základného slova *téma* skrakuje, správne je teda *tematický*; podobne sa skracujú slová *klavirista, klaviristka, klaviristický* od podstatného mena *klavír*, nesprávne je písanie *klavirista, klaviristický*. V slove *interpret* nemá byť dĺžka (*interpret*). Chybná je podoba názvu bicieho nástroja *tympány* (správne *tympany*, 2. p. *tympanov*) i podoba 2. p. mn. č. *nokturn* (tu sa u dlži: *noktúrn*). Slovo *ranný* vo význame „skorý, včasný“: *ranná tvorba, ranné dielo* sa píše s jedným *n* (*raná tvorba, rané dielo*) na rozdiel od slova *ranný* (súvisiaci s ránom). V slove *uzľový* sa nesprávne píše *ľ* (*uzol — uzľový*).

4. Výberu výrazových prostriedkov možno vyčítať zhruba to, čo sa obyčajne vyčítáva jazyku novín⁴ a iných verejných prejavov: 1. používanie nespisovných slov (*četba — čítanie, celkom 12 skladieb — spolu 12 skladieb, obdržať pozvanie — dostať, ješitnosť — márnomyseľnosť, predčiť — predstihnúť, klud, ukludňovať — pokoj, uspokojovať, často užívaná forma — používaná, obsahovej stránke — z obsahovej stránky* ap.); 2. stereotypné opakovanie istých výrazov: *rad skladieb, rad diel, rad klavírnych koncertov (mnoho, veľa* ap.); *nápad (myšlienka), napadlo ma (prišlo mi na um), rôzny (rozličný)* atď.

5. Ešte spomenieme niektoré stylisticky chybné alebo neprimerané vyjadrenia. V názve skladby *Koncert pre sedem dychov, tympany, bicie a sláčikový orchester* boli by vhodnejšie výrazy *sedem dychových nástrojov*. Takisto namiesto *dychári* bolo by lepšie písať *hráči na dychových nástrojoch*, aj keď je to dlhšie pomenovanie. Za chybu podobného rázu pokladáme aj výraz *hobojka*. Takéto výrazy sú vhodné len do užšieho profesionálneho prostredia. Medzi slová, patriace skôr do oblasti mládežníckeho, veľmi expresívneho spôsobu vyjadrovania, zaradili by sme spojenia typu *fantasticky bohatá farebnosť* (stačí *veľmi, nadmieru* ap.). Inokedy sa spomínajú bez vysvetlenia

⁴ Porov. cit. článok J. Kačalu.

úzko odborné termíny: *klavírny part je plný žiarivých trilkov, jemných firotúr*; dielo sa končí *brilantnou strettou*.

Keby sme sa chceli zaoberať príčinami nedobrej jazykovej úrovne programových bulletinov Slovenskej filharmónie, museli by sme konštatovať asi toľko, že popri veľkom sústredení sa na kvalitu hudobných koncertov pokladá sa jazyk programov za vec nedôležitú, možno len administratívnu.

ROZLIČNOSTI

Jazyk firemných tabúl

Firemné tabule našich obchodov sú dobrým orientačným pomocníkom občanov pri nákupe rozličných predmetov, tovaru, ako aj pri iných službách. Teraz sa im venuje zvýšená pozornosť zo stránky formálnej; rozličné typy písma najrozličnejších farieb upozorňujú zákazníkov na bohatý sortiment tovaru a na iné služby, ktoré podnik a obchod ponúka občanom. No i napriek úhladnosti písma niektorých firemných tabúl nemôžeme byť spokojní s ich jazykovou stránkou. Všimol som si cestou do práce niektoré firemné tabule v Prešove. Na niektorých je viacej chýb, ktoré by bolo treba odstrániť.

Oproti železničnej stanici je obchod so semenami. Na jednej tabuli sú slová *lyka, moridla, hnojiva* napísané s krátkou pádovou príponou. Ide tu o tri podstatné mená stredného rodu, ktoré sa skloňujú podľa vzoru mesto, teda *lyká, moridlá, hnojivá*. Na inej tabuli toho istého obchodu je tento nápis: *Semená vo farebných sáčkoch*. V spisovnej slovenčine je slovo *sáčik* hovorové, preto ho v uvedenom prípade treba nahradiť slovom *vrecko, vrecúško*: *Semená vo farebných vreckách (vrecúškach)*. Na viacerých miestach sú zberne *prádlá*. Slovo *prádl* treba nahradiť slovom *bieliz* — zberne *bielizne*.

Na najfrekventovanejšej prešovskej ulici (ulica Slovenskej republiky rád) je najviac obchodov. Na dome č. 7 sú firemné tabule s týmito nápismi: *Výdaj opráv obuvi. Prijem opráv obuvi*. Oprava je dejové podstatné meno, opravu vydávať nemožno. Vydávať možno len opravenú obuv a prijímať obuv do opravy, na opravu, teda *výdaj opravenej obuvi a príjem obuvi na opravu, do opravy*. Podobne je to na dome č. 68, kde je nápis: *Prijímame hodinárske a zlatnícke opravy*,

spr. *Prijímame hodiny a zlatnícke predmety na opravu.* V obchodnom dome Rozvoj som si všimol nápis: *Doplňkové pôžičky.* Na dome č. 52 je tabuľa s veľkým nápisom: *Klobúky — doplňky.* Pri tvorení podstatných mien zo sloviess príponou *-ok* sa spoluhláska *ň* v slovesnom základe mení na *n*, *doplniť — doplnok*, *t* na *t*, napr. *doplatiť — doplatok* a pod. Podľa toho musia byť len *doplnkové pôžičky a doplnky*. V dome č. 30 je obchod s touto firemnou tabuľou: *Bižutéria — dárky.* V spisovnej slovenčine vec, ktorú dávame niekomu do vlastníctva bez protihodnoty (bez náhrady), voláme slovom *dar*. Z neho môžeme utvoriť zdobnené podstatné meno *darček*. (V spisovnej češtine je zdobnené podstatné meno *dárek*.) V niekoľkých cukrárňach upozorňujú občanov, že sa prijímajú objednávky na torty, zákusky *k rôznym slávnostným príležitostiam*. V spojení *k rôznym* sa v slove *rôznym* porušuje zákon o rytmickom krátení, ale aj predložka *k* sa v účelovom vzťahu používa nesprávne. Bolo by presnejšie, keby sa hovorilo *o prijímaní objednávok na torty, zákusky na rozličné slávnostné príležitosti*. V dome č. 36 je cukráreň, v ktorej ponúkajú nápoje *pre osvieženie*, hoci účel sa vyjadruje predložkou *na — na osvieženie*. Na č. 103 spomenutej ulice je tabuľa s nápisom: *Plisovanie sukien*. Podstatné meno *sukňa* má v genitíve plurálu dvojtvár: *sukní/sukieň*, teda *plisovanie sukni/sukieň*. V obchode s obuvou na č. 83 oznamovali, že od 21. 8. 1967 do 30. 11. 1967 je *predaj pančuch z 25% zľavou*. Podstatné meno *pančucha* má mať v genitíve plurálu dlhú kmeňovú slabiku, teda *predaj pančúch* a s inštrumentálom sa v slovenčine viaže predložka *s*, teda *s 25% zľavou*. Vo veľkom nápise *Československé aerolinie* v slove *aerolinie* nie je dlhé *i*. Vo viacerých hodinárstvach sú nápisy *prevádzame opravy zlatých predmetov*, hoci už bolo veľa upozornení, že treba rovno povedať a napísať: *opravujeme zlaté predmety*. V dome č. 44 upozorňujú, že *prevádzajú montáž firemných štítov*, hoci jednoduchšie by bolo hovoriť, že *montujú firemné štity*; v obchodnom dome Rozvoj *prevádzajú úpravu a dokončovanie konfekčných odevov*; aj tu by bolo na mieste: *upravujeme a dokončujeme konfekčné odevy*. Vo viacerých obchodoch používajú spojenie *predajná doba*, hoci výstižnejšie je spojenie *predajný čas, čas predaja*, podobne ako hovoríme o pracovnom čase, a nie o pracovnej dobe.

Pri dobrej vôli pracovníkov, ktorí tabule zhotovujú, by sa nemuseli chyby do omrzenia opakovať. Veď takmer na všetky chyby sa už pri rozličných príležitostiach poukázalo.

J. Jacko

Ks

Habsburgovci, nie Habsburgovia; habsburský aj habsburgovský

V Slovníku slovenského jazyka sa nerovnako spracúvajú mená panovníckych rodov. *Anjouovci*, *Arpádovci*, *Jagelovci* sa podávajú správne, s príponou *-ovci* v pluráli (*Přemyslovci*, *Luxemburgovci* nie sú zaznačení). Na rozdiel od uvedených mien a na škodu jazykovej ústrojnosti bývalý panovnícky rod rakúsko-uhorský sa uvádza s neslovenským plurálom *Habsburgovia* namiesto štruktúrneho a jedine správneho plurálu *Habsburgovci*. Tvar *Habsburgovci* sa nespomína ani ako druhotný.

Slovník správne uvádza k menu Habsburgovcov až dve vzťahové adjektíva, a to *habsburský*, *habsburgovský*. Adjektívum *habsburský* je bežnejšie, preto sa v SSJ dokladá troma spojeniami. No pri adjektíve *habsburgovský* doklady chýbajú a čitateľ nevie, kedy ho môže a má použiť. Adjektívum *habsburský* prevažuje, lebo názov *Habsburg* nebol pôvodne osobným menom, lež menom hradu vo Švajčiarsku, a teda odvodzovanie príponou *-ský* bolo zákonité, podobne ako v prípadoch *Luxemburg* — *luxemburský*, *Hamburg* — *hamburský*. Týmto adjektívom sa však vyjadruje väčšina vzťahov i k Habsburgovcom, napr. *habsburský rod*, *habsburská ríša* (*monarchia, dynastia...*), *habsburské dedičné provincie* (centrálne provincie Rakúska). Prípona *-ovský*, typická pre odvodeniny od životných mien, ostala iba v spojeniach, ktoré zreteľne poukazujú na životnosť odvodzovacieho základu; vyjadrujú porovnávanie („ako Habsburgovci“) a majú trochu zhoršujúce citové zafarbenie, napr. *habsburgovská centralizácia* (ktorú uskutočňovali Habsburgovci a ktorá mala iné črty ako — povedzme — buorbonovská centralizácia), *habsburgovský absolutizmus*, *habsburgovská strana* (časť uhorskej šľachty, čo držala s Habsburgovcami) a pod.

Aj tento jednotlivý prípad ukazuje, aká potrebná je historická terminologická komisia, čo by ustálila termíny a mená tohto základného odboru a vyučovacieho predmetu už na nižšom stupni škôl.

J. Oravec

Tryskanie — abrazívne čistenie

Názvom *tryskanie* sa označuje taký spôsob čistenia obrábaných materiálov, pri ktorom sa na ich povrch silným prúdom vrhá nejaký materiál (piesok, broky, úlomky kovu) a ten odstraňuje nepotrebné časti kovu. Český názov *tryskání* je odvodený od toho, že prostriedkom, ktorým sa čistiaci materiál vrhá, je tryska.

V slovenčine nie je takéto tvorenie možné práve preto, že slovo *tryska* nepatrí pevne do slovenskej slovnej zásoby. Názvy „tryskania“ v cudzích jazykoch však ukazujú, že motivačným prvkom pri tvorení potrebného názvu nemusí byť práve tryska. V nemčine sa napr. používa sloveso *strahlen* (vysielať lúče) a jeho odvodeniny, v angličtine sloveso *blast* (fúkať, viať).

Východisko vidíme v tom, že podstatou tejto úpravy povrchu je odstraňovanie povrchových častíc, ktoré sa odborne označuje ako *abrázia*. Tryskanie je teda vlastne *abrazívne čistenie*, resp. *abrazívna úprava* (porov. francúzsky názov *décapage à l'abrasif*). Materiál, ktorý sa na takéto čistenie používa (piesok, korund, liatinová drvina), môže mať súborný názov *abrazívny materiál*, *abrazívne prostriedky* (porov. angl. a fr.). Ako pomenovania niektorých špeciálnych druhov čistenia (podľa abrazívneho materiálu) by mohli vzniknúť i jednotlivé názvy práve podľa používaného materiálu, napr. *pieskovanie* (fr. *sablage*), *korundovanie* (fr. *corindonnage*).

J. Horecký

Úžitkové umenie, nie užité umenie

Pri Sväze slovenských výtvarných umelcov je aj „Sekcia užitého umenia a priemyselného výtvarníctva“. V Smene zo 4. februára 1968 bol uverejnený štatút udeľovania cien užitého umenia a priemyselného výtvarníctva, v ktorom sa — pravdaže niekoľko ráz — opakuje spomínaný nesprávny výraz.

V slovenčine v spojeniach podobného významu namiesto slovesa *užiť* používame sloveso *použiť*, ale pokiaľ ide o tento druh umenia, je ustálený termín *úžitkové umenie*, ktorým sa označujú diela výtvarnej hodnoty, ale aj na praktické použitie (pokrovcy, keramika, nábytok, tienidlá, mrežové brány ap.).

V Slovníku slovenského jazyka sa síce uvádza prídavné meno *užitý* a v tomto hesle aj spojenie *užité umenie*, *užitá grafika*, lenže poučený používateľ tohto slovníka aj zo štylistického určenia tohto slova (knížne slovo) spozná, že sa týmto kvalifikátorom iba zakrýva, že nejde o správny výraz a spisovné spojenia. No je už veľkým nedostatkom SSJ, že neuvádza samostatné heslo *úžitkový* (je iba prihniedzované pri hesle *úžitok*) a v ňom ani termíny *úžitkové umenie*, *úžitková grafika*; o istom druhu matematiky môžeme hovoriť iba ako o *aplikovanej matematike* (nie o *užitej* ani *úžitkovej matematike*).

Už aj v našich denných novinách sa používa správny termín *úžitkové umenie*. Preto tým viac prekvapuje, že Sväz slovenských vý-

tvárných umelcov si sekciu pre toto umenie pomenoval nesprávne. Je čas, aby aj tu nastala náprava. Potom sa nebude stávať, že by v takýchto prípadoch administratíva Sväzu slovenských výtvarných umelcov vnášala neželateľnú rozkolísanosť do verejnosti a reči samotných umelcov. Treba, aby namiesto ôsmich nesprávnych spojení *užité umenie* bol v spomínanom štatúte vždy spisovný termín *úžitkové umenie*.

V. Uhlár

Kvasnice — kvasinky

Všimli sme si, že v Botanike pre 1. ročník SVŠ sa slová *kvasnice* — *kvasinky* chápú ako rovnocenné varianty. Tak napr. o kvasniciach vínnych a pивných sa hovorí na stranách 76, 83, 100, 143, 144 a i., a kvasinky sa spomínajú dokonca na tých istých stranách (143, 144).

Pod pojmom *kvasnice* v slovenčine i v češtine rozumieme prostriedok na podporovanie kysnutia cesta, droždie (SSJ I, 802), zatiaľ čo *kvasinkami* (bot.) pomenúvame jednobunkové vrekaté huby spôsobujúce kvasenie (SSJ I, 801).

Teda *kvasinky pivné* (*Saccharomyces cerevisiae*) i *kvasinky vínne* (*S. ellipsoideus*) si nemožno pliesť s kvasnicami, ktoré sú vlastne u praveňé kvasinky pre obchod (droždie).

Nesprávne sú preto formulácie v uvedenej učebnici, podľa ktorých „kvasnice sú jednobunkové huby, ktoré zvyčajne netvorí podhubie (142), alebo „kvasnice pivné, ktoré sa s prímiesou múky lisujú na droždie, sú známe len v kultúrach“ (144). V oboch prípadoch ide o kvasinky, a nie o kvasnice.

J. Matejčík

ZPRÁVY A POSUDKY

*Ako ďalej v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve**

Širokú diskusiu o používaní spisovnej slovenčiny v jej písanej i hovorenej podobe, ako aj Tézy o slovenčine prijali pracovníci Slovenského pedagogického nakladateľstva ako výzvu pozastaviť sa nad jazykovou úrovňou kníh, ktoré vydáva naše nakladateľstvo. Naše učebnice, ale i neučebnicová literatúra rozhodujúcou mierou ovplyvňujú jazykový prejav žiakov, učiteľov i rodi-

* Zpráva redakcie slovenského jazyka v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve o spolupráci s Jazykovedným ústavom E. Štúra.

čov. Preto sme sa rozhodli požiadať Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV o pomoc pri zlepšení úrovne našej práce.

Posudky niekoľkých našich kníh potvrdili, že s jazykovou stránkou niektorých vydaní nemôžeme byť spokojní. Publikácie SPN majú dosť nedostatkov. Príčiny sú objektívne (nevýhovujúce pracovné prostredie, nedostatok času pri redigovaní rukopisov, nedostatok kvalitných jazykových redaktorov), ale i subjektívne (redaktori sa jazykovo systematicky nevzdelávajú, málo čítajú jazykovednú literatúru a pod.).

Aby sa skvalitnila jazyková úroveň našich kníh, urobili sme niektoré opatrenia. Žiadame, aby redakcie prijímali od autorov len kvalitné rukopisy aj z jazykovej stránky a aby každý dôležitý rukopis prešiel dôkladnou jazykovou redakciou. Ďalej sme sa rozhodli usporiadať jazykové školenie redaktorov, prípadne besedy o jazykovej úrovni učebníc a ostatných kníh.

A tak pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV posúdili pre naše interné potreby dvanásť kníh vydaných v našom nakladateľstve roku 1966 a pohovorili si o nich s redaktormi. Posudzovatelia konštatovali, že v publikáciách SPN sa často nerešpektujú upozornenia, ktoré jazykovední pracovníci uverejňujú v jazykovedných časopisoch (v ich praktických časťach) a v rozhlasových päťminútovkách, ktoré pod názvom Jazyková poradňa vyšli knižne v našom(!) vydavateľstve. Pripomenuli, že autori ani redaktori neberú jazykovú kultúru dosť vážne a zodpovedne, v tejto oblasti sa náležite nevzdelávajú a neprehlbujú svoje jazykové povedomie. Mnoho autorov v úsilí vyjadrovať sa vedecky uplatňuje administratívny štýl a krčovité odborné vyjadrovanie, a tak ich knihy zle vplývajú na jazykovú kultúru čitateľov.

Recenzenti sa zhodli v tom, že jazyková úroveň viacerých kníh je neuspokojivá, no najhoršie sú preklady, najmä preklady z češtiny. (Pozri aj recenzie publikované v časopise Kultúra slova.) Chyby vznikajú preto, lebo autori často podceňujú správne, zrozumiteľné a primerané vyjadrovanie, dokonalú znalosť slovenského spisovného jazyka, ako aj znalosť češtiny. V prekladoch z češtiny je veľa bohemizmov a spisovná norma sa v nich narúša v každom jazykovom pláne. Jazykovedci súčasne upozornili na vážne vecné nedostatky prekladaných učebníc (dejepisu i vlastivedy). Nedodržiavanie spisovnej normy a vecné nedostatky nepodporujú národné a vlastenecké ctenie našich žiakov, ani nezvyšujú ich jazykovú kultúru.

Pravopisné a štylistické chyby sú aj v učebniciach slovenského jazyka pre školy s vyučovacím jazykom ukrajinským a maďarským.

Ale ani pôvodné slovenské práce nie sú bez jazykových chýb. Nedostatky sú vo všetkých jazykových plánoch — v hláskosloví, tvarosloví, v slovníku a tvorení slov, v skladbe i v štylistike, hoci v menšej miere ako v prekladoch a v učebniciach pre školy s maďarským a ukrajinským vyučovacím jazykom.

Na záver treba konštatovať, že besedy s jazykovedcami boli pre našich pracovníkov veľmi užitočné. Odkryli nedostatky v jazykovej úrovni publikácií SPN a čo je hlavné, vzbudili záujem našich redaktorov o jazykovú kultúru, za čo treba pracovníkom JÚ SAV osobitne poďakovať. Bude osožné ďalej prehľbovať začatú spoluprácu medzi našimi inštitúciami a usilovať sa o to, aby záujem pracovníkov SPN o jazykovú kultúru bol trvalou a neodmysliteľnou zložkou redakčnej práce.

Z. Soucová

Pomocník jazykovej praxi

Koncom lanského roku vyšla vo Vydavateľstve SAV kniha o slovesných väzbách v slovenčine. (Ján Oravec, *Väzba slovies v slovenčine*, Bratislava 1967, I. vyd., str. 392.) I keď sa v slovenskej jazykovednej literatúre problematiky slovesných väzieb dotkli už viacerí autori, napr. J. Mihál, E. Pauliny, J. Ružička, V. Uhlár, táto problematika sa nevyčerpala úplne a je dobre, že je témou samostatnej knižnej práce osnovanej na rozsiahlom materiáli (asi 60 000 excerptov).

Práca je opretá okrem vlastných autorových zistení o výsledky doterajších výskumov domácich i cudzích bádateľov. Formálnym dôkazom toho sú niektoré kapitoly (napr. Z najnovšej literatúry o pádoch, Novšia literatúra o genitíve, Slovanská a najnovšia literatúra o datíve) a sústavné vyrovnávanie sa s názorom iných bádateľov pri vymedzovaní základných pojmov (slovesná intencia, väzba, predmet, pád). Nebudeme tu zvažovať vedeckú hodnotu diela; pre naše ciele je totiž užitočnejšie poukázať na význam práce pre jazykovú prax. Možno konštatovať, že toto vedecké dielo sa v istých svojich zložkách neodvracia ani od služby jazykovej praxi. Uvedieme niekoľko príkladov:

1. Pri výklade o záporovom genitíve nájdeme podkapitolky, z ktorých sa dozvieme, kedy sa záporový genitív nepoužíva a kedy ho možno použiť. Ak by dakoho odradilo prináročné zovšeobecňujúce vymedzenie takýchto prípadov (treba pripustiť, že nielen pre bežného používateľa spisovného jazyka je veľmi náročná napr. formulácia: Záporový genitív sa nepoužíva takmer nikdy pri slovesách, ktoré majú pri kladnom tvare zásahový akuzatív, lebo ich činnosť konkrétne zasahuje predmetovú vec bez ohľadu na jej rozmery), konkrétne príklady uvedené zistením, že ich v rámci súčasnej normy nemožno chápať inak ako príznakové, hovoria veľmi jasnou rečou. Pri tzv. zvyškoch záporového genitívu hodnotia sa takto napr. spojenia: *nepremôcť svojho vzrušenia, to ničoho nevysvetľuje, krpcov ani nevyzúval; neprechovávať márných nádejí, nespraviť zvláštneho dojmu, nezaujímať nijakého stanoviska*. (V knižke je, pravdaže, vyčerpávajúci výklad o genitíve vôbec, nielen o záporovom genitíve, o datíve, ktorý je v slovenčine veľmi bohatý pád, o predložkových predmetoch a najmä o dvojitých väzbách.)

2. Na mnohých miestach sa výslovne upozorňuje, že istá väzba sa v súčasnosti živo pociťuje ako nesprávna (napr. genitívna väzba pri slovesách *nedosiahnuť, nevyužiť, nedobyť, nenechať, neželiť*, str. 109), ako štylisticky príznaková (napr. archaická: *čakať poriadku, hľadať lieku a úľavy*, str. 123, *pohnať kone v cval, uviesť v pokušenie*, str. 261, *nemať záujmu*, str. 269; zastaraná: *dosiahnuť cieľa, použiť triviálneho prirovnania*, str. 123), ako presúvajúca sa k okrajovým prostriedkom (porov. bežné *nútiť niekoho na niečo, nútiť do niečoho s okrajovým nútiť k niečomu*) atď.

3. Jazykovej praxi môže preukázať dobré služby aj index, v ktorom sú v prevažnej väčšine slovesá, a to so spisovnými i nespisovnými väzbami. (Škoda, že nie sú jedny od druhých graficky odlíšené.) Ide o súpis približne s 3500 slovesami a ich väzbami, ktorého rešpektovanie napr. v redakčnej

praxi našich vydavateľstiev pomôže odstrániť veľa priestupkov proti spisovnej norme.

4. Zručný učiteľ slovenského jazyka — týka sa to viac učiteľov slovenčiny na školách vyššieho typu — môže túto prácu využiť pri vysvetľovaní niektorých kapitol z gramatiky s tým, že poukáže povedzme na spätosť jazykovednej teórie s jazykovou realitou. Napr. vyčlenenie štyroch hlavných druhov akuzatívneho predmetu (zásahový, výsledkový, cieľový, obsahový) môže sa bez porovnania s konkrétnym jazykovým materiálom zdať samoučelným teoretizovaním. Ale vhodné pomenovanie javov a ich správne zatriedenie ukazuje, že táto klasifikácia je v zhode s jazykovou skutočnosťou (porov.: *dať do kľatby* — zásahový predmet; *dať slovo diskutérovi* — cieľový predmet; *dať vášeň do prejavu* — výsledkový predmet; *dať dobrú noc* — obsahový predmet; *hrešiť chlapca* — zásahový; *hrešiť svätých* — obsahový; *skúšať žiaka* — zásahový, *skúšať fyziku* — cieľový).

Oravcovu Väzbu slovies v slovenčine možno teda v istých zložkách chápať aj ako výdatného pomocníka jazykovej praxi. Škoda, že nevyšla skôr, napr. v čase, keď sa koncipoval Slovník slovenského jazyka. Zato môže uľahčiť prácu pri spracúvaní slovesných hesiel do chystaného krátkeho normatívneho slovníka a istotne bude užitočná aj inak. Veď upozorňuje nielen na to, ktorá väzba sa nesmie (nemá) používať, ale najmä na to, čo sa má používať a prečo. Pritom jej je cudzia cesta zákazov a príkazov, ale namiesto nich ukazuje a vysvetľuje.

I. Masár

Jazyková úprava rukopisov a korektúry — pojmy neznáme?

Nemožno tvrdiť, že by azda dnes na Slovensku nebolo dost tzv. oddychového čítania. Popri populárno-vedeckých časopisoch, akými sú *Príroda a spoločnosť* a *Svet vedy*, vychádzajú časopisy magazínového charakteru: magazín *Odpovede na otázky*, *Magazín Horizontu*, *Magazín Panorámy*, magazín *Svet*, *Knižný magazín*, pre mládež magazín *Prúd*. Tieto magazíny majú byť a skutočne aj môžu byť „skladmi“ poučenia, pobavenia a rozptýlenia čitateľa. Ich jazyková úroveň, čo nás tu predovšetkým zaujíma, býva pritom rozličná. Od časopisov, ktoré majú dobrú alebo veľmi dobrú úroveň, by sme mohli viesť krivku k magazínom so slabou alebo veľmi slabou úrovňou. Prekvapenie, ktoré nám prichystala redakcia magazínu *Svet*, nemožno obísť bez kritikej poznámky. Najmä keď sa magazínu robí sústavná reklama v časopise *Svet socializmu*. Pokiaľ ide o jazykovú stránku 2. čísla magazínu *Svet* z r. 1967, ide priam o odstrašujúci príklad.

Z grafickej stránky je toto číslo na veľmi dobrej úrovni. Vytlačené bolo v pražskom závode Polygrafia, ktorý, ako je azda niektorým zasväteným ľuďom dobre známe, dostal v uplynulom roku novú vynikajúcu hlbkotlačovú rotačku z NSR na výrobu viacfarebných obrázkových časopisov. Ak môžeme

prejaviť radosť na tým, že slovenské obrázkové časopisy a magazíny sa v poslednom čase dostávajú na lepšiu polygrafickú úroveň (k čomu prispieva aj tlač v spomínanom pražskom grafickom závode), musíme zároveň prejaviť veľkú nespokojnosť nad jazykovou stránkou uvedeného čísla magazínu *Svet*. Už nazretím do tohto čísla ľahko zistíme, že ani redakčnej príprave, ani korektúram tohto čísla sa nevenovala nijaká alebo takmer nijaká **pozornosť**. Jazykových nedostatkov a typických tlačových chýb, bežných v každých korektúrach, je vo vytlačenom texte vyše práva. Text je nimi doslova preplnený. Uvedieme aspoň niekoľko príkladov.

Napr. na str. 12 čítame také chyby, ako *ustia* m. *ústia*, *pižame* m. *pyžame*, *časom* m. *účasom*, *zadostiučinenia* m. *zadostiučinenia*. Na str. 13 je podoba *džunglu* m. *džungľu*, na str. 16 sa spomína *krunier* m. *pancier*, na str. 17 podoba *stredoazijská* m. *stredoázijská*, *laboratórných*, m. *laboratórnych*, *vychádzame* m. *vychádzame*, *skúšame* m. *skúšame*, *radioprijímač* m. *rádioprijímač*, *siedmých* m. *siedmich*, a to vo vete: *prijíma na siedmich vlnových rozpätíach, vrátane (!) platich, krátkovlnných* (tu je zbytočná čiarka za slovom *platich*). Alebo str. 26: *talianskych* m. *talianskych*, *nachád-zajú* m. *nachá-dzajú* (nesprávne delenie slova; spojenie *dz* tu nemožno rozdeliť), *stal sa jedinou známou liahňou alpskou* m. *stal sa jedinou známou alpskou liahňou*, *známy* m. *známy*, *rozšířili (!)* m. *rozšířili*. Na str. 27 je *čierný* m. *čierny*, na *hranici Keni* m. *na hranici Kene*, *teraz ich v rezervácii poľsko-sovietskej počítajú na stovky* m. *teraz ich v poľsko-sovietskej rezervácii počítajú na stovky*. Str. 28: *antilop* m. *antilóp*, *Equador* m. *Ecuádor*; vo vete *Ale za posledných 40 rokov sa ich počet pozoruhodne zvýšil, vďaka ochranným opatreniam je čiarka zbytočná*. Na str. 32 čítame podobu *vobec* m. *vôbec*, na str. 42 *rôzných* m. *rôznymi*, *basreliefmi* m. *basreliefmi*, na str. 43 *európskych* m. *európskych*. Na str. 46 je *rôzných* m. *rôznych* (hoci hneď v tom istom riadku je správny tvar *rôzneho*), *spočítavanie* m. *spočítavanie* (dva razy), na str. 47 *písmien* m. *písmen*, na *brehu Amudarji* m. *na brehu Amudarje*, *získavajú* m. *získavajú*, na str. 52 napr. *zlomyselným* m. *zlomyselným*, *používame k liečebným účelom* m. *na liečebné účely* alebo *prосто na liečenie*, *nezlúčiteľnosti* m. *nezlúčiteľnosti*, *zmijou obecnou* m. *zmijou obyčajnou*, *kavkazská* m. *kaukazská* atď. Na str. 60-61 sa to chybami doslova hmyří. Spomína sa tu podoba *tygria* m. *tigria*, je tu prepis *Vasiljev* m. *Vasiliev*, spomínajú sa *dosky nahrané novým spôsobom* m. *platne*, sú tu podoby *svetielkujúcej* m. *svetielkujúcej*, *rubel* m. *rubel*; namiesto tvaru *veverčími* mal byť tvar *veveričími*. Na str. 61 je podoba *žalúdočných* m. *žalúdočných*, *válcovitých* m. *valcovitých*, *raketodrom* m. *raketodrom*, *krychlový* m. *kubický*, *púzdrom* m. *púzdrom*, *panteri* m. *leopardi* (o tom pozri bližšie v príspevku Š. Michalusa *O názvoch filmov*, Kultúra slova 1, 1967, 18), *afrikánčine* m. *afrikánčine*, *Rakúsko-Uhersko (!)* m. *Rakúsko-Uhorsk*, *poľný* m. *poľný*, *vyživá* m. *vyživá*, *pohľadanie* m. *pohľadanie*, *Patricom Lumumbom* m. *Patriceom Lumumbom*, *kolona* m. *kolóna*, *vojenských kolón* m. *vojenských kolón* (hoci je tu už aj *Piatu kolónu*), *Organizácie spojených národov* m. *Organizácie Spojených národov*, *nazývajú* m. *nazývajú* atď.

V príkladoch by sme mohli pokračovať (uvedené príklady z citovaných strán nie sú vyčerpávajúce). Zo všetkých týchto chýb a nedostatkov sa do-

statočne ukazuje správnosť nášho konštatovania. Pôvod chýb typu *čierný m. čierny, získávame m. získavame* a pod. je pochopiteľný — číslo, ako sme uviedli, sa vyrábalo v pražskej tlačiarňi. Ale takéto chyby sa mali v korektúrach opraviť. Početné chyby však dostatočne svedčia o tom, že nedostatky treba hľadať i v redakčnej príprave rukopisov. Veď sadzač iste by vysádzal slovo *platne*, a nie *dosky*, keby bolo bývalo v rukopise, alebo by bol vysádzal slovo *leopardi* namiesto *panteri* atď. Ale korene nedostatkov ležia napokon ešte hlbšie. Sú totiž u autorov príspevkov. Lebo jazykovo zlý rukopis nezachráni, ako to správne pripomenula K. Habovštiaková na stránkach tohto časopisu, nijaký „čarovný prútik“ z redakčného stola, t. j. zo zlého rukopisu ani zásahmi apretátorov, recenzentov a redaktorov nemožno urobiť dobrý alebo vynikajúci rukopis (pozri jej článok *Dôležitosť jazykovej pripravenosti autorov*, Kultúra slova 1, 1967, 236).

V rozoberanom čísle magazínu *Svet* sa bližšie neuvádza, kedy bolo číslo odovzdané do sadzby (do výroby). Rukopis *Magazínu Horizontu*, ktorý tiež vydalo vydavateľstvo Obzor, bol do tlače odovzdaný v máji 1967, pričom číslo vyšlo v decembri 1967. Teda výroba tohto magazínu trvala pol roka. Nazdávame sa, že je to dosť dlhý čas na to, aby sa venovala zodpovedajúca pozornosť aj korektúram vysádzaného textu. Platí to najmä vtedy, ak sa časopis vyrába v Čechách alebo na Morave; tu je potrebná dvojnásobná pozornosť; (*Magazín Horizontu*, ktorý bol vytlačený Východoslovenskými tlačiarňami v Košiciach, má nepomerne vyššiu jazykovú úroveň, ako je jazyková úroveň magazínu *Svet*.)

Upozorňujeme na tento krikľavý prípad najmä preto, lebo od začiatku roku 1968 sa v spomenutej pražskej tlačiarňi vyrába aj obrázkový časopis *Svet socializmu*, pri ktorom výrobný cyklus je rozhodne kratší, ako je výrobný cyklus magazínu *Svet* (*Svet socializmu* je týždenník). Prvé čísla Sveta socializmu v r. 1968 totiž tiež obsahovali pomerne veľa jazykových a tlačových chýb. (Pozri posudok J. Skladanej, KS 2, 1968, 89-90.) V poslednom 4. čísle, ktoré máme v rukách pri písaní tohto príspevku, sa síce tiež nájdú drobné nedostatky (napr. *pokračovanie m. pokračovanie*), ale inak je jeho celková úroveň dobrá. Akýmsi „zákonom príťažlivosti“ je v tomto čísle chyba v ozname o magazíne *Svet*, v ktorom nachádzame ubezpečenie, že 2. číslo tohto magazínu nám poskytne veľa príjemných „chvíl“.

Súčasný kritický stav v slovenskej polygrafii, najmä pokiaľ ide o výrobu obrázkových farebných týždenníkov, donútil niektoré redakcie, aby sa s výrobou svojich časopisov uchýlili do českých tlačiarní (kým sa nevybuduje reprezentatívny grafický závod v Bratislave-Krasňanoch). Takýto stav kladie, pravdaže, na redakcie zvýšené požiadavky. Musíme však dôrazne žiadať, aby redakcie dôsledne dbali na dobrú jazykovú úroveň svojich publikácií vyrábaných mimo Slovenska, ba dokonca aby im venovali zvýšenú pozornosť. Platí to najmä o takých prípadoch, ako je magazín *Svet*, ktorého výrobná lehota, ako predpokladáme, trvá asi pol roka.

Na stránkach Večerníka podal J. Vernarský kritiku jazykovej úrovne propagačného kalendára, ktorý vydal odborový podnik Klenoty v Prahe (*Klenoty, 'nezavádzne' ponúkajú*, Večerník, 13. I. 1968, str. 16). Po tejto kritike kalendáre dali znovu vytlačiť na náklad ČTK v Prahe ako objednávateľa (*Chlapský ohlas na kritiku*, Večerník, 25. I. 1968, str. 2). Nazdávame sa, že aj v našom magazíne by neškodilo uplatniť takýto postup. Lebo dobrý dojem

z magazínu by nemali utvárať len krásy typu Iry von Fürstenbergovej a iných v minisukniach a iných miniúboroch, ktorým 2. číslo magazínu *Svet* venuje bohatú pozornosť, ale vari tak trochu aj slovenčina. S „minislovenčinou“, predstavenou na stránkach magazínu *Svet*, spokojní byť nemôžeme a nebudeme.

L. Dvonč

SPYTOVALI STE SA

Zadať si. — E. M-ová z Bratislavy: „V denníku *Práca* som čítala vetu: Bratislava [rozumej bratislavská réžia] si — čo do omylov — v ničom nezadala s Prahou. Myslím, že pre mnohých čitateľov je spojenie *nezadala si s Prahou* nezrozumiteľné. Nebolo by lepšie použiť spojenie *v ničom nezaostala za Prahou*?“

Sloveso *zadať si* prešlo do slovenskej slovnej zásoby z češtiny. Ako sme zistili v Slovníku slovenského jazyka [pozri SSJ V, str. 395], toto sloveso má v slovenčine — na rozdiel od češtiny — iba jeden význam, a to „svojím konaním, správaním (obyč. nedôstojným) stratiť na vážnosti, utrpieť ujmu na cti, povesti ap.“. Tento význam dobre ilustrujú napr. citáty z diela D. Tarku a J. Felixu, ktorými sa v SSJ význam tohto slovesa dokladá: *Veľmi mu na tom záležalo, aby si nezadal, nepohorel.* Alebo: *Trochu ste si veru zadali takou otázkou.*

Z citátov vidieť, že sloveso *zadať si* má aj v slovenskom kontexte ráz knižného slova, že v bežnom hovorovom štýle by bolo možné použiť namiesto neho napr. aj citovo podfarbené, expresívne vyjadrenie *aby sa nezhodil, nepohorel* alebo *trochu ste sa zhodili takou otázkou*.

Naša pisateľka nás však upozorňuje na použitie tohto slovesa v inom význame; v takom, ktorý v spisovnom jazyku nemáme. A správne vystihla, aké sloveso (aký výraz) bolo treba v spomínanej vete z *Práce* použiť namiesto slovesa *zadať si*. Veta v *Práci* mala správne znieť takto: *Bratislava — čo do omylov — v ničom nezaostala za Prahou*, prípadne *Bratislava sa — čo do omylov — celkom vyrovná Prahe*.

V. Slivková

Vonku — von. — Študentka H. K. z Humenného nás požadala, aby sme jej osvetlili používanie slov *vonku* a *von*. Spytuje sa, či je správna veta: *Dnes pôjdeme vonku*.

Veta *Dnes pôjdeme vonku* nie je správna, lebo sa v nej nenáležite použilo slovo *vonku*. Príslovka *vonku* (hovorová podoba *vonka*) sa v spisovnej slovenčine ustálila v statickom význame. Vyjadruje miesto a odpovedá na otázku kde, na ktorom mieste. Napr.: *vonku prší; ostal vonku; vonku je pekný čas*

a pod. Slovo *von* označuje smer, pohyb a odpovedá na otázku kam, na ktoré miesto. Napr.: *ist, vybehnúť, vyjsť von; vyniesť dačo von a pod.*

Keďže i vo vete *Dnes pôjdeme von* ide o označenie smeru, pohybu, a nie o vyjadrenie miesta, treba v nej namiesto príslovky *vonku* použiť slovo *von*. Veta bude teda správne znieť takto: *Dnes pôjdeme von.*

Zhrnujeme: Príslovka *vonku* vyjadruje miesto a odpovedá na otázku kam, na na ktorom mieste; slovo *von* označuje smer a odpovedá na otázku kam, na ktoré miesto.

Š. Michalus

Ponáranie — ponáranie. — J. B. z Banskej Bystrice nám napísal: „V učebniciach botaniky pre stredné školy sa stretávame s termínmi *hrúženie*, *hrúžence*, ktoré, ako sa mi vidí, používame v nesprávnom význame a neviem, či sú aj slovenské. Prosím o odpoveď.“

V Botanike pre 1. roč. SVŠ naozaj čítame: „Niektoré rastliny, ktorých odrezky ťažko zakoreňujú, rozmnožujú sa tzv. hrúžením“ (110). Takisto Botanika pre 6. ročník ZDS na strane 148 uvádza oba termíny, pravda, v zátvorkách a uprednostňuje pred nimi iné správnejšie — *ponáranie*, *ponáranie*.

Sloveso *hrúžiť* sa vykladá SSJ I, 533 (nár. i *hrúžať sa*) ako zriedkavé vo význame „ponárať sa, potápať sa“; takisto sa kvalifikuje v dokonavom vide. Príklady sa uvádzajú v priamom i prenesenom význame, najmä z krásnej literatúry staršej i najnovšej: *Klátí sa sťažeň, hrúži sa nos lode.* (Vaj.) — *Akási dýka v srdce sa mi hrúži.* (Smrek) Slovník slovenského jazyka teda nezaznačuje toto slovo ako botanický termín.

V bežnej reči sa najčastejšie používa v dokonavom vide s predponami *po-*, *za-*, napr. *pohrúžiť sa, zahrúžiť sa do myšlienok.*

Ako botanický termín s kvalifikátorom záhr. SSJ III, 347 až v treťom význame normuje sloveso *potápať* (množiť niektoré rastliny tak, že ich výhonky, neoddelené od rastliny, zastrčíme do zeme a až po zakorenení odrežeme). Podobne tu nájdeme ako termín aj odvodeninu *potápanec*, približne v tom istom význame. Teda bot. termíny *hrúženie*, *hrúžence* — *ponáranie*, *ponáranie* SSJ neuvádza. Sloveso *potápäť* sa už i v češtine pociťuje ako knižné (porov. F. Trávníček, *Slovník jazyka českého*, 474).

Z hľadiska významovej priezračnosti a bezpríznakovosti slovenčine najlepšie vyhovujú termíny *ponáranie*, *ponáranie*, ktoré už spomína aj uvedená Botanika 6: „Rastliny, ktorých odrezky zle zakoreňujú — napr. liesku — rozmnožujeme ponáraniami (hrúžencami).“

Svojimi významami sa prihováraajú za ne i slovesá *ponoriť/ponoriť sa*, ktoré okrem základného významu majú i význam uvedený pri slovese *pohrúžiť sa, zahrúžiť sa*, t. j. zahĺbiť sa, zabráť sa do niečoho, byť celkom zaujatý niečím: *ponoriť sa do seba, do myšlienok* (pozri SSJ III, 255).

Pokiaľ ide o druhú časť otázky, či sú slová *hrúženie*, *hrúžence* slovenské, myslíme, že zodpovedajú českým slovesám *hroužiti*, *pohroužiti se*, *vhroužiti*, ktoré sú významovo totožné alebo približne rovnaké ako slovenské ekvivalenty.

Z uvedených dôvodov navrhujeme používať v botanickej terminológii iba termíny *ponáranie* — *ponáranie*.

J. Matejčík

Hmla, debna — nie mlha, bedna. — JUDr. B. Mikušová zo Žiliny: „Viem, že slová *mlha* a *bedna* nie sú slovenské. Zaujíma ma, ako vznikla slovenská podoba *hmla* a *debna* a ako súvisí s českými slovami toho istého významu, ale odlišného hláskového zloženia.“

Potvrdzujeme náhľad našej čitateľky, že slová *mlha* a *bedna* nie sú slovenské. Slovenské podoby *hmla* a *debna* vznikli tzv. metatézou (prešmyknutím, premiestením hlások). Na uľahčenie výslovnosti alebo aj pre iné príčiny si totiž spoluhlásky (zriedkavejšie aj samohlásky) niekedy vymenia miesto. O takúto výmenu ide aj v slovách *hmla* (m — h < h—m: *mhlá* — *hmla*) a *debna* (b — d < d—b, porov. spisovné *debnár* a nárečové *bednár*). Medzi českými výrazmi *mlha*, *bedna* a slovenskými slovami *hmla* a *debna* je priama závislosť, lenže v každom jazyku sa ich podoby vyvinuli a ustálili odchodne.

I. Masár

Uda Jürgensa, nie Udo Jürgensa. — Čitateľke M. P. z Bratislavy sa nepáči, že v našej tlači sa neskloňuje rodné meno známeho rakúskeho speváka Jürgensa — *Udo*. Žiada nás, aby sme sa vyslovili, či sa toto meno skloňuje, alebo nie.

Aj našu odpoveď začíname otázkou: Prečo by sa rodné meno *Udo* nemalo v slovenčine skloňovať? Veď tu ide o pomenovanie zakončené samohláskou -o a takéto mená sa v spisovnej slovenčine skloňujú. Tí, ktorí rodné meno *Udo* neskloňujú, by sa asi veľmi čudne zatvárali, keby dakto neskloňoval slovenské rodné mená *Jano*, *Jožo*, *Mišo*, *Fero* a pod. Pri domácich rodných menách na -o nevznikajú ťažkosti; každý používateľ jazyka ich skloňuje. Ak však ide o cudzie rodné meno s koncovkou -o, prichádzajú mnohí do pomykova. Výsledkom tohto váhania je často to, že sa takéto cudzie rodné mená neskloňujú. Potom sa stretávame napr. s takýmito prípadmi: *film Vittorio de Sica*, *román Bodo Uhseho*, *pieseň Udo Jürgensa* a pod. Cudzie rodné mená zakončené na -o skloňujeme rovnako ako domáce rodné mená končiace sa na -o, teda: *film Vittoria de Sica*, *román Boda Uhseho*, *pieseň Uda Jürgensa*.

Ak sa cudzie rodné mená *Vittorio*, *Bodo*, *Udo* neskloňujú, odporuje to pravidlám spisovnej slovenčiny, v ktorej sa podstatné mená v absolútnej väčšine skloňujú.

Š. Michalus

Po prvé, po a. — Š. Mácová z Bratislavy: „V praxi sa často stretám s výrazmi *po prvé*, *za prvé*, *po a*, *za a*. Sú vhodné obidve vyjadrenia?“

Ako číslovkový výraz na označenie prvého, druhého, tretieho... miesta v poradí sa používa väzba predložky *po* s príslušnou radovou číslovkou v akuzatíve, napr.: *po prvé*, *po druhé*, *po piate* a pod. Toto poradie sa v pravopise označuje číslcou príslušnej radovej číslovky: 1. (*po prvé*), 2. (*po druhé*)... Na označenie prvého, druhého, tretieho... miesta v poradí sa v pravopise okrem radových čísloviek používajú aj písmená podľa poradia v abecede. Napríklad písmeno *a* (A) označuje prvé miesto v poradí, písmeno

b {B} druhé miesto v poradí, písmeno c {C} tretie miesto v poradí atď. V pravopise sa toto poradie vyjadruje takto: a), b), c)... A), B), C)... Analogicky podľa spojenia predložky *po* s príslušnou radovou číslovkou treba používať väzbu tejto predložky s príslušným písmenom: *po a*, *po b*, *po c* a pod. (nie *za a*, *za c*), lebo aj tu ide o označenie poradia.

Chybné používanie predložky *za* namiesto predložky *po* v týchto prípadoch je veľmi časté aj napriek tomu, že aj v základných, aj v špeciálnych príručkách sa ich používanie určuje celkom jednoznačne. (Porov. napr. Jazykovú poradňu IV, str. 188, Morfológiu slovenského jazyka, str. 354 a i.)

J. Jacko

Jeden krajší ako druhý. — Čitateľovi I. M. z Nedanoviec sa nepozdáva spojenie *jeden krajší druhého*, s ktorým sa stretol v daktorých našich novinách a pýta sa nás, či ho pokladáme za správne.

V prípade, o ktorom náš čitateľ píše, ide o vyjadrenie vyššej miery vlastnosti osoby alebo veci. Vyššia miera vlastnosti osoby alebo veci sa v spisovnej slovenčine vyjadruje 2. stupňom príslušného prídavného mena a spojkou *ako*, *než* alebo predložkovým pádom. Ukážeme si to na niekoľkých príkladoch. Pri porovnávaní dvoch žien hovoríme takto: *Marienka je krajšia, múdrejšia, inteligentnejšia ako Betka* alebo *Ona je vyššia ako ty*. Ak porovnáваме například dve jablká, ktoré majú rozličnú veľkosť alebo chuť, povieme to takto: *Tamto jablko je väčšie ako toto* alebo *Toto jablko je chutnejšie ako tamto*. Správne je aj porovnávanie predložkovým pádom, například: *jedna krajšia od druhej, jeden múdrejší od druhého*.

Ako teda vidieť, spojenie *jeden krajší druhého*, ktoré uvádza náš čitateľ, nie je správne. Náležite bude toto spojenie zniesť: *jeden krajší ako druhý* alebo *jeden krajší od druhého*. Zapamätajme si teda poučku: Ak porovnáваме dve osoby alebo veci, pričom jedna osoba alebo vec má väčšiu mieru istej vlastnosti ako druhá, použijeme druhý stupeň príslušného prídavného mena a spojku *ako* (*než*) alebo predložkový pád.

Š. Michalus

Ortutnatý, ale mednatý. — L. Nagy z Vrábeľ sa pozastavil pri prídavných menách *ortutnatý* a *mednatý* v názvoch *kyslíčnik ortutnatý* a *šíran mednatý* a žiada vysvetliť túto pravopisnú nedôslednosť.

Prídavné meno *ortutnatý* v dvojslovnom chemickom názve *kyslíčnik ortutnatý* vyhovuje zo slovotvorného i pravopisného hľadiska. Pôvodné *t* zo slovotvorného základu *ortuť* sa tu právom nahradilo hláskou *t*. Pri odvodzovaní niektorých slovných druhov vznikajú totiž celkom pravidelné alternácie (striedanie hlások; porov. *kosť* — *kostnatý*, *srsť* — *srstnatý*, teda aj *ortuť* — *ortutnatý*). Do tej istej skupiny odvodenín patrí vlastne aj prídavné meno *mednatý*, utvorené od podstatného mena *meď*. Podoba s mäkkou korennou hláskou, t. j. podoba *mednatý* sa ustálila v tomto prípade výnimočne, aby sa odstránila homonymita (rovnosťzvučnosť) so slovom *mednatý* vo význame „posky-

tujúci med, obsahujúci med“, ktoré je utvorené od slova *med*. Nebyť tejto okolnosti, aj tu by mala nastať pravidelná alternácia *d/d* (porov. *loď* — *lod-ný*, *žalud* — *žaludný*, *spoveď* — *spovedný*).

I. Masár

Čo za. — L. Č. z Bratislavy: „Neviem sám posúdiť, aký pád treba použiť v tomto prípade: čo je to za človek — alebo čo je to za človeka?“

Výraz *čo za* vyjadruje osobitný druh otázky o vlastnosti, kvalite nejakej osoby alebo veci. Má trochu iný význam ako otázky *aký je to človek*, *kto je ten (tento) človek*? Pri rozhodovaní sa, aký pád máme použiť, či prvý alebo štvrtý, musíme vychádzať z predložky *za*, od ktorej príslušné podstatné meno závisí. V príslovkovom význame — ako je to aj v tomto prípade — sa predložka *za* viaže so 4. pádom (napríklad *pokladám ťa za poriadneho človeka*). Vo výraze *čo je to za* použijeme teda 4. pád: *čo je to za človeka*, *za chlapa*, *čo sú to za poriadky*, *čo je to za hlúposť*, *čo je to za ženu*, *za osobu*, *čo je to za paniu* (len keď slovo *pani* stojí samostatne, bez mena!). Nesmie nás myliť, že niekedy sa štvrtý pád zhoduje s prvým, ako je to na príklad pri neživotných podstatných menách mužského rodu, pri podstatných menách stredného rodu alebo pri ženských podstatných menách podľa vzoru *kosť a dlaň*.

E. Smiešková

Tlačoviny. — Z nábytkárskeho závodu Druna v Bratislave nám napísali, že sa už niekoľko ráz stretli s výrazom *tlačovina*, ktorý vraj neznie pekne, a preto ho chcú nahradiť iným slovom.

Kritérium pekné — nepekné pri hodnotení jestvujúcich i novovznikajúcich výrazových prostriedkov býva veľmi subjektívne, a teda nie dost spoľahlivé. Preto nemožno prijať náhľad, že slovo *tlačovina* neznie pekne. Spytujeme sa, čo vlastne v tomto slove, kde sa pravidelne striedajú spoluhlásky so samohláskami *a*, *o*, *i* a kde niet ani ťažko vysloviteľných spoluhláskových skupín, môže znieť nepekne. Zvukovému a estetickému hľadisku (jedno i druhé sa viac uplatňuje pri hodnotení výrazových prostriedkov umeleckej literatúry) toto slovo pine vyhovuje. Ale vyhovuje aj hľadiskám čisto jazykovým: 1. Je pravidelne utvorené takým postupom ako napr. slová *sieťovina*, *vrecovina*, *maltovina* a i. 2. Slovo *tlačovina* je potrebné v polygrafickom názvosloví. Tento názov je totiž širší ako názov (slovo) *tlač*. Rozumejú sa ním všetky tlačené polygrafické výrobky. (Pozri heslo *tiskoviny* v Československej štátnej norme 88 0100.)

Keďže slovo *tlačoviny* vyhovuje zo slovotvorného hľadiska a okrem toho je potrebné ako pomenovanie pojmu v sústave polygrafických názvov, niet príčiny vzdať sa ho a hľadať iný názov.

I. Masár

Šekularac — Šekularca, Karlovac — Karlovca. — V. B. z Turíčk: „V novinách som sa stretol s menom *Šekularac*. Ako sa toto meno skloňuje: *Šekularca* alebo *Šekularaca*?“

Aby sme na otázku mohli spoľahlivo odpovedať, nazrieme do Pravidiel slovenského pravopisu. Tu v § 107 čítame: Srbochorvátske mená na -ac strácajú pri skloňovaní samohlásku -a-, napr.: *Berac, Berca, Bercovi; Karlovac, Karlovca, v Karlovci*.

Chorvátske a srbské mená, ktoré sa končia na -ac, sú podobné našim menám zakončeným na -ec. Ak skloňujeme napr. domáce osobné mená *Hrabovec, Oravec* alebo domáce miestne mená *Hlohovec, Tisovec*, vypadáva pri skloňovaní samohláska -e-. Máme teda *Hrabovec, Hrabovca, Hrabovcovi; Oravec, Oravca* alebo *Hlohovec, Hlohovca; Tisovec, Tisovca, o Tisovci* atď. To isté platí aj pre chorvátske a srbské mená s koncovkou -ac. Skloňujeme ich rovnako ako domáce vlastné mená na -ec, teda s vynechaním samohlásky -a- v ďalších pádoch. Vlastné meno *Šekularac* bude teda mať pri skloňovaní tieto podoby: *Šekularac, Šekularca, o Šekularcovi, so Šekularcom*. Obdobne aj miestny názov *Karlovac* treba skloňovať takto: *Karlovac, Karlovca, Karlovcu, Karlovac, o Karlovci, s Karlovcom*. Ak teda dakto skloňuje chorvátske a srbské vlastné mená končiace sa na -ac bez vynechania samohlásky -a- (napr. *Šekularca, v Karlovci*), robí chybu.

Š. Michalus

Dobré zdravie aj veľa zdravia. — Kolektív z Bratislavy: „Počúvame rozhlasové vysielanie pre jubilantov a tam často počuť: *Prajeme vám veľa zdravia*. Pri tomto výraze sme sa pozastavili a diskutovali sme o ňom. Podľa nás by sa malo hovoriť *prajeme vám dobrého zdravia*.“

Z otázky vidieť, že sa príslušnému kolektívu spojenie *veľa zdravia* vidí nelogické, akoby pri zdraví prichádzala do úvahy len akosť [kvalita], nie množstvo [kvantita]. Ale ako je to pri podobných javoch? Napríklad o chorobách hovorievame ako o ľahkých a ťažkých; keď je reč o šťastí, vravieme, že je veľké, malé, ale aj že ho je málo alebo veľa. A tu možno pobaďať dôvod, prečo sa aj v súvislosti so zdravím vraví, že ho je veľa alebo málo. Keď dakomu blahoželáme, zvyčajne mu želáme šťastie a zdravie — a tu už dva alebo i tri želané javy žičlivo znásobujeme kvantitatívnym slovom (neurčitou číslovkou) *veľa: veľa zdravia, šťastia a spokojnosti*. Možno spojenie *veľa zdravia* odmietnuť? Podľa nášho náhľadu nemožno. Veď naozaj i pri zdraví sa dá hovoriť o množstve. Kto zriedka ochorie, má pevné zdravie, má veľa zdravia (ako veľa sily), kto často choríavie a ľahko ochorie, má slabé zdravie (má málo odolnosti, málo fyzickej sily).

Napokon i v blahoželaní *Želám vám dobrého zdravia* v porovnaní s blahoželaním *Želám vám dobré zdravie* je nepriamo (v genitíve) naznačené množstvo. — Spojenie *veľa zdravia* nepokladáme za zlé.

G. Horák

Idem na obed. — M. B., Nitra: „Často počujem výraz *Idem k obedu*. Myslí si, že tento zvrat nie je správny. Správnejšie je *Idem na obed; Idem sa naobedovať*.“

Súhlasíme s Vaším názorom. Nebudeme rozoberať vetu, kde sa cieľ (účel) vyjadruje neurčitkom, teda vetu: *Idem sa naobedovať*. Pripájame k nej ďal-

šiu obmenu *Idem obedovať*. Chceme si všimnúť spojenie, kde sa cieľ (účel) vyjadruje predložkovým pádom. Spojenie „ísť k obedu“ je nárečové, západoslovenské, preto ste sa s ním mohli stretnúť v Nitre. Spisovný jazyk tu má cieľovú predložku *na*, teda typ *ísť na obed (na výlet, na schôdzku, na jahody...)*. Cieľová predložka *na* tu zostáva i v spojeniach: *bol(a) som na obede (na výlete, na schôdzke, na jahodách...)*, lenže sa spája so šiestym pádom (s lokálom), nie so štvrtým. I od tohto správneho spojenia sa daktori používatelia nepotrebné odchyľujú. Používajú nárečový západoslovenský variant s predložkou *pri* „*bol(a) som pri obede, pri spovedi...*“. Spisovné účelové spojenia sú *ísť na obed, byť na obede*. Spojenia „ísť k obedu, byť pri obede“ sú nárečové.

J. Oravec

NAPÍSAI STE NAM

O Rozletoch z 23. I. 1968

Všetci, ktorí milujeme deti a zaujímame sa o ich zdravý duševný i telesný rast, vďaka im žičíme všetko, čo im prospieva. Dobrú knihu, vhodnú rozhlasovú alebo televíznu reláciu, ako aj dostatok zdravého vzduchu a potrebného pohybu v prekrásnej prírode...

A tak sme s neobyčajnou radosťou privítali nový súťažný seriál pre deti a mládež *Rozlety*, ktorý sme sledovali 23. I. 1968 o 17.45 v Čsl. televízii v Bratislave (vysielanie z Trnavy).

Rozleteli sa krásne slová veršov, próz, rozozvučali sa struny hudobných nástrojov. Precítené slová, krásne zvuky doleteli až k nám. Do našich domovov, do našich sídc. Aj ku mne a k mojim deťom. (Tak si volám svojich žiakov!) Najlepší boli tí najmenší: 13-ročný siedmak Janko Prvý, myslím zo ZDŠ v Čhtelnici a ešte mladší výtvarník-kresliar, 10-ročný Eubko.

Priznám sa, mám rada takéto podujatia, na ktorých sa môžu prejavíť aj naši dobrí, skromní, no nadaní žiaci, mladé talenty z dedín, kopaníc a lazov. Ukázali, čo vedia. A obstáli. Takmer všetci!

Ale aké sklamanie sme zažili! Reláciou nás sprevádzali dvaja mladí, ináč sympatickí ľudia, ktorí robili toľko jazykových chýb, že to urážalo náš jazykový cit!

Spomeniem aspoň niektoré chyby, ktorých sa dopustili: Pri predstavovaní jedného člena poroty, viacnásobného účastníka a víťaza *Hviezdoslavovho Kubína*, zahlásili: ...*víťaz Hviezdoslavovho Kubínu*. Až tak zadunelo to u na konci slova!

A potom hodnotili počtom bodov... Raz 11,34 (alebo koľko?) *stotín bodov*, potom *bodu, boda...*

Perličkou vysielania bola výzva porote, či sa poradila a či môže hodnotiť súťažiacich: *Myslím, že porota je už poradená*. Viem, veľa tvarov trpného rodu ešte trpíme v našom jazyku (niekde sa im nedá vyhnúť), ale taký výraz ako *je poradená* som veru ešte nepočula. Až v Rozletoch pre deti a mládež, pre tie vnímavé detské hlávky. Mnohé predsa ľúbia materinský jazyk, s láskou sa ho učia a sú naň hrdé! A tu toto!

Nehnevajte sa, moji mladí priatelia, ale tak myslím, že by už bolo načas, aby naše deti a mládež počuli správne a krásne slovenské slovo. V škole, na prednáškach, v rozhlase, v televízii. Aspoň tam, keď ho ešte nepočujú všade.

Veľmi nám na tom záleží. A iste každému, komu vec národného jazyka je vecou srdca a národnej hrdosti.

Dost sa už v posledných rokoch pokazilo v jazykovej výchove a vo vyučovaní slovenského jazyka na našich školách. Dost už!

Chráňme si čistotu našej krásnej slovenčiny. Zvýšime tým cit a lásku k vlasti, národné povedomie a hrdosť. Verte, ako soľ nám to treba!

K. Kušnírová

Pred voľbou povolania

Viacerí žiaci — a s nimi aj učitelia — si pri spracovaní témy Čím budem nevedeli dať rady so slovom *povolanie*.

V príspevku *K hodnoteniu písomných záverečných skúšok* (Slov. jazyk a literatúra v škole, 1958, č. 8) som uviedol vety, v ktorých žiaci použili chybné slovo *povolanie*. Podobné chyby som našiel po dvanástich rokoch v téme *Zvolil som si povolanie*. Žiaci nepoznajú význam slova *povolanie*, keď píšú: *Ja som si zvolila povolanie hudbu. Myslím, že ma zoberú na toto povolanie. Aj ja som sa rozhodol do povolania za zámočníka. Musíme sa učiť, aby sme sa dostali do svojho obľúbeného povolania*. Ani jednu vetu učitelia neopravili (bolo to na školách bývalého okresu Bratislava-okolie).

Takmer vo všetkých vetách sa možno vyhnúť tomuto slovu. Vety bez neho budú výstižnejšie, zrozumiteľnejšie. Naši rodičia nás posielali na remeslá, za kováčov, krajčírov, a nie do povolania. Uvedené vety by som opravil takto: *Mojim povolaním bude hudba. Myslím, že sa tam dostanem. Rozhodol som sa ísť za zámočníka. Musíme sa učiť, aby sme sa dostali tam, kde sa najlepšie uplatníme. Veta Povolanie bude nás sprevádzať po celý život je vonkoncom zlá. Povolanie ma predsa nemôže sprevádzať po celý život. Ja len môžem v niektorom povolaní zotrvať po celý život. Vo vete Do poľnohospodárskeho povolania sa mi nechce ísť slovo povolanie je zbytočné. Stačí: do poľnohospodárstva.*

V Literárnej výchove pre 9. ročník ZDŠ (str. 95) v článku Príhovor ku slovenskej mládeži je veta *Predovšetkým treba — ako som povedal — aby ste mali radi svoje povolanie*. Pri tejto vete by sa mal učiteľ pozastaviť a dať ju žiakom za vzor. Ak to neurobí, potom sa žiaci budú i naďalej nesprávne uchádzať o miesta a zmätene používať slovo *povolanie*.

J. Janek

Hmla, debna, nie mlha, bedna. I. Masár	123
Uda Jürgensa, nie Udo Jürgen- sa. Š. Michalus	123
Po prvé, po a. J. Jacko	123
Jeden krajší ako druhý. Š. Mi- chalus	124
Ortutnatý, ale mednatý. I. Ma- sár	124
Čo za. E. Smiešková	125
Tlačoviny. I. Masár	125
Šekularac — Šekularca, Karlo- vac — Karlovca. Š. Mi- chalus	125
Dobré zdravie aj veľa zdravia. G. Horák	126
Idem na obed. J. Oravec	126

Napísali ste nám

O Rozletoch z 23. I. 1968. K. Kušnírová	127
Pred voľbou povolania. J. Ja- nek	128

KULTÚRA SLOVA, populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV. Ročník 2, 1968, číslo 4. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., závod 2, Nitra, odl. prev. 21, Komárno. Povolné výmerom SÚKK, č. 1015/IV-66.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968.
R-05*81126

Cena Kčs 3,—